

En betenkning om:

Vekteres bruk av fysisk makt mot person

9. mai 2008

Politimester Rolf B. Wegner

En betenkning om vektere og maktanvendelse – disposisjon.

1. Innledning

1.1 Om oppdraget

1.2 Oversikt over betenkningen. Systematikk og sammendrag

1.3 Arbeidsmåte

2. Vekteres adgang bruk av fysisk makt – generelle regler

2.1 Nødverge

2.2 Nødrett

2.3 Lovlig selvtekt

2.4 Pågrep etter str.pr.l. § 176

2.5 Lov om yrkestransport 21. juni 2002 nr. 45, § 33

2.6 Hvor solid er den rettslige begrunnelsen for bruk av fysisk makt?

3. Vekterens bruk av fysisk makt – ulike typer vektertjenester mv.

3.1 Vektere som utfører dørvakttjeneste mv på skjenkesteder

3.2 Vektere som utfører tjeneste i forretningslokaler eller i kjøpesentre

3.3 Vektere som utfører tjeneste på kollektive transportmidler

3.4 Vektere som utfører tjeneste i private hjem

3.5 Vektere som utfører tjeneste ved verditransporter eller som livvakter.

3.6 Vektere som utfører tjeneste i gågater

3.7 Vektere som utfører tjeneste i bomiljøer

3.8 Vektertjeneste med uniform og uten

3.9 Vektertjeneste på fritid

3.10 Er rettstilstanden uklar?

4. Reguleringen i Sverige og i Danmark

4.1 Sverige

4.2 Danmark

5. Vekteres faktiske bruk av fysisk makt mot person

5.1 Innledning

5.2 Omfanget av maktbruken

5.3 Nærmere om maktbruken

5.4 Sammenfatning og vurdering

6. Vekteres ulovlige maktbruk mot person

6.1 Omfanget

6.2 Innholdet av den ulovlige maktbruken

6.3 Hvem utsettes for den ulovlige maktbruken

6.4 Sammenfatning og vurdering

7. Almennelige holdninger i samfunnet til vekteres bruk av fysisk makt

7.1 Innledning

7.2 Noen sentrale holdninger

7.3 Sammenhenger mellom holdninger og faktisk maktbruk

8. Vekteres adgang til bruk av fysisk makt - de lege ferenda

8.1 Vekterrollen og adgangen til bruk av fysisk makt

8.2 Hvor nødvendig er vekteres adgang til bruk av fysisk makt

8.3 Ideelle krav til lovhjemmelen for bruk av fysisk makt

8.4 Bør vektere få utvidet adgang til bruk av fysisk makt

8.5 Bør vekteres adgang til bruk av fysisk makt reduseres

8.6 En klarere formulert hjemmel

9. Forebyggende tiltak mot vekteres ulovlig bruk av fysisk makt

9.1 Innledning

9.2 Utvelgelse og ansettelse av vektere og deres ledere

9.3 Oppfølging etter ansettelse

9.4 Opplæring/utdanning

9.5 Forventningspresset mot vektere

9.6 Pålegg om rapportering og statistikkføring

9.7 Politianmeldelser av enkeltsaker

9.8 Organisert klagebehandling av enkeltsaker

9.9 Tilsyn og kontroll, internt og eksternt

9.10 Reaksjoner på regel- og lovbrudd

9.11 Regulering av maktbruken

9.12 Yrkesetikk

9.13 Hvor viktig er det å forebygge?

10. Hund, batong og håndjern i vektertjenesten

10.1 Gjeldende bestemmelser

10.2 Vekteres faktiske bruk av hund, batong og håndjern

10.3 Misbruk/ulovlig bruk av hund, batong og håndjern

10.4. Behov for regelendringer?

11. Særlig rettsbeskyttelse for vektere

11.1 Hvor vanlig er det at vektere utsettes for vold?

11.2 Historikk

11.3 Bør en særlig rettsbeskyttelse gis?

11.4 Konklusjon

12. Betenkningen brukt som grunnlag for undervisningsmaterieil

12.1 Innledning

12.2 Utvelgelse og bearbeidelse av lærestoffet

12.3 Særlige utfordringer

12.4 En oppgavedominert undervisning?

13. Konklusjoner

1. Innledning.

1.1 Oppdraget.

Justis- og politidepartementet har i e-post av 13. februar 2008 bedt om ”..... at det foretas en betenkning rundt problematikken maktanvendelse og vektere til bruk i arbeidet med en Ot prp om endringer i vaktvirksomhetsloven.

Betenkningen skal også kunne danne grunnlag for et videre utarbeidet undervisningsmaterieell for vektere.

Betenkningen skal ta utgangspunkt i at vektere omfattes av de samme regler som enhver borger.”

I departementets oppdragsbeskrivelse er det videre presisert at vekteres ”...bruk av ”våpen” – hund, håndjern og batong må drøftes”.

Det er ikke fastsatt eksakte rammer for betenkningen. Det blir derfor betenkningens formål som blir dens ramme.

Departementet har fastsatt at betenkningen også skal tjene et pedagogisk formål, nemlig ”.....danne grunnlag for et videre utarbeidet undervisningsmaterieell for vektere.” Dette formål er vanskelig å nå bare gjennom tekster som prinsipalt skal være bidrag til forarbeider til en lovendring. For at det pedagogiske mål skal kunne nås, er derfor et kapittel i betenkningen spesielt viet spørsmålet om hvordan betenkningen kan utnyttes i en pedagogisk sammenheng.

1.2 Oversikt over betenkningen.

Betenkningen forsøker særlig å gi svar på disse fire grupper av spørsmål:

- Hvilket faktisk omfang, og hvilket særpreg, har vekteres anvendelse av fysisk makt mot person? Hvor nødvendig er det at vektere har adgang til å anvende fysisk makt. Hvor omfattende er maktmisbruket fra vekterne? Utgjør maktmisbruket et samfunnsproblem?
- Hva er gjeldende rett for vekteres bruk av fysisk makt mot person? Hvilke hjelpemidler kan vektere lovlig benytte seg av i denne sammenheng?
- Hvilke alternative rettslige reguleringer for vekteres adgang til bruk av fysisk makt mot person kan tenkes?
- Hvilke tiltak kan etableres for å forebygge maktmisbruk fra vektere.

1.3 Arbeidsmåte.

Betenkningen er utført som en enmanns-betenkning. Betenkningen inneholder både juridiske, kriminologiske og enkelte samfunnsvitenskaplige resonnementer. Utrederen har hatt samtaler med en rekke representanter for myndigheter, vakselskapene o.a. Disse har gitt viktige innspill til utredningen. I fotnoter er det referert til skriftlige kilder som er benyttet. I en viss utstrekning er det benyttet referansepersoner, med adekvat kompetanse og erfaring.

2. Vekterens adgang til bruk av fysisk makt – generelle regler.

Det finnes ingen særskilt hjemmel for vekteres adgang til å anvende fysisk makt mot person. En vokter kan derfor ikke anvende fysisk makt mot person utover det enhver annen lovlig kan gjøre. Fra denne hovedregelen er det et viktig unntak, pkt. 2.5 nedenfor.

Nedenfor er en summarisk oversikt over de situasjoner hvor enhver (og dermed også vektere) lovlig kan utøve fysisk makt mot andre personer.

2.1 Nødverge¹.

Nødverge er den retten enhver har til med ellers straffbare handlinger å beskytte egne eller andres rettigheter mot rettsstridige angrep, jfr. str.l. § 48. Nødverge er privat rettshåndhevelse.

De rettsgoder som det er særlig aktuelt å beskytte med nødvergehandling er ens eget eller andres legeme, eller ens egen eller andres eiendom.

Vekteren kan i en nødvergesituasjon, innenfor rammer fastsatt i str.l. § 48, forsvare seg selv, sin oppdragsgiver eller dennes eiendom på den måten og med de midler han finner hensiktsmessig. Legemskrenkelse er den vanligste forsvarshandlingen.

Forsvarshandlingen må holde seg innenfor to viktige skranker eller regler, nemlig:

Nødvendighetsregelen, dvs at forsvarshandlingen ikke må gå lenger enn nødvendig. Det innebærer at vekteren må avslutte forsvarshandlingen når det rettsstridige angrepet er slutt eller avverget. Han kan heller ikke bruke tøffere forsvarshandlinger enn nødvendig, dvs ”skyte spurv med kanoner”. Har vekteren andre fullgode handlingsalternativer, for eksempel tilkalle politiet, må han velge dette.

Straks vekteren overtrer nødvendighetsregelen, er han utenfor nødvergeområdet. De opprinnelig straffrie forsvarshandlingene hans blir dermed straffbare.

Forsvarlighetsregelen, dvs at vekteren ikke kan bruke sterkere forsvarshandlinger enn det som er forsvarlig (selv om det skulle være nødvendig). I dette ligger at det må være forholdsmessighet mellom det rettstridige angrep og det ondet som vekterens forsvarshandlinger utgjør for angriperen.

¹ Nødverge er utførlig behandlet i Johs. Andenæs, Alminnelig strafferett, 5. utg., kapittel 15, Universitetsforlaget 2004.

Det er særlig tre momenter som er viktige når vekteren skal vurdere hvor sterke forsvarshandlinger han i et gitt tilfelle kan bruke, nemlig:

- Det angrepne rettsgodes verdi
- Angrepets farlighet
- Angrepets skyld

Overtrer vekteren forsvarlighetsregelen, dvs bruker kraftigere forsvarshandlinger enn det han i den gitte situasjon har rett til, har han selv gjort seg skyldig i en straffbar handling.

Selv om de generelle regler for bruk av makt mot person er de samme for vektere som for enhver annen, kan adgangen til bruk av makt i en gitt situasjon bli noe forskjellig. Årsaken til dette er at bruk av fysisk makt mot person som ledd i en nødvergehandling beror på en konkret vurdering. Ved denne vurderingen kan det legges til grunn at uniformert og utdannet vaktpersonell i noe større grad enn den vanlige borger bør være i stand til å kontrollere akutte og aggressive situasjoner uten å anvende fysisk makt.

På den annen side er det vanskelig å se en gitt situasjon hvor en vekter lovlig kan anvende fysisk makt utover det en vanlig borger kunne ha anvendt i en tilsvarende situasjon.

2.2 Nødrett.²

Nødrett er en ellers straffbar handling som en person foretar for å redde person eller gods fra ”.....*en paa anden Maade uafvendelig Fare*”, str.l. § 47. Også nødrettshandlingen må holde seg innenfor visse skranker for å være lovlig.

I en nødrettssituasjon foreligger det intet angrep mot person eller gods – det er ”bare” en nødssituasjon som har oppstått.

Nødrett som hjemmel for å anvende fysisk makt mot person er teoretisk sett tenkelig, men er svært lite praktisk.

2.3 Lovlig selvtekt³.

Ved lovlig selvtekt hevder rettighetshaveren på egen hånd sine rettigheter, altså uten bistand av de rettshåndhevende myndigheter. Som nevnt ovenfor, har en vekter den samme adgang til lovlig selvtekt på vegne av en rettighetshaver som denne selv har.

Selvtekt er nær beslektet med nødverge. Tar vekteren tyvekostene fra tyven på innbruddsstedet, er det nødverge. Det samme gjelder om vekteren tar tyvekostene fra tyven i nærheten av åstedet og i kort tid etter innbruddet. Men

² Nødrett er utførlig behandlet i Johs. Andenæs, Alminnelig strafferett, 5. utg., kapittel 16, Universitetsforlaget 2004.

³ Selvtekt er behandlet i Johs. Andenæs, Alminnelig strafferett, 5. utg., kapittel 15, avsnitt VIII, Universitetsforlaget 2004.

påtreffer en vekter tilfeldigvis tyven noe tid etter tyveriet, bærende på tyvegodset, som vekteren dermed tar fra ham med makt, er det lovlig selvtekt.

Adgangen til selvtekt er ikke lovregulert slik som adgangen til nødverge. Derfor er det vanskelig å peke på at klart skille mellom den lovlige og den ulovlige selvtekt. Imidlertid er det antatt at makt mot person som ledd i en selvtektshandling, bare er lovlig dersom selvtekten har til hensikt å gjenopprette en tidligere tilstand som denne personen gjennom et bevisst lovbrudd har endret, jfr. eksempelet ovenfor.

I tillegg må det ved lovlig selvtekt gjelde en forsvarlighetsregel, på samme måte som ved nødverge. Det må altså være forholdsmessighet mellom gjerningsmannens krenkelse og det ondet som selvtektshandlingene utgjør for ham.

Dersom eieren, eller vekteren, ved å tilkalle politiet, kan få tilstrekkelig rask hjelp til å gjenopprette den lovlige tilstand, for eksempel sikre tyvekoster, må han velge dette alternativ fremfor selv å anvende fysisk makt mot tyven.

2.4 Pågrepelse etter straffeprosesslovens § 176,1.ledd, 2. setning, ”borgerlig pågrepelse”.

Med hjemmel i denne bestemmelsen kan enhver (og dermed også vektere), når det er fare ved opphold, foreta pågrepelse dersom den mistenkte treffes eller forfølges på fersk gjerning eller ferske spor.

Med ”fersk gjerning” menes at den mistenkte oppdages under selve utføringen av lovbruddet, eller umiddelbart etter dette og det er klart at han er gjerningsmann.

Med ”ferske spor” menes at forfølgningen finner sted i direkte tilknytting til lovbruddet eller at det er klart hvilken vei gjerningsmannen har tatt.⁴

§ 176 gjør ingen endring i de materielle vilkår for pågrepelse, jfr. str.pr.l. §§ 171 – 173. Selv om disse vilkår skulle være tilstede, kan vekteren likevel ikke pågripe gjerningsmannen dersom denne er under 15 år, dvs under den kriminelle lavalder.

Kan en gjerningsmann ikke lovlig pågripes, har vekteren ikke adgang til å holde ham tilbake på annen måte. Vekteren kan heller ikke holde en gjerningsmann tilbake med den begrunnelse at han ikke vil oppgi sine personalia, eller oppgir uriktige personalia.

⁴ Hans Kristian Bjerke og Erik Keiserud, Straffeprosessloven, kommentarutgave, side 652-653, Universitetsforlaget 2001.

Vekteren kan anvende fysisk makt når han pågriper. Adgangen til bruk av fysisk makt er presisert i str.l. § 48,3.ledd. Pågripelsen skal gjennomføres så skånsomt som forholdene tillater, str.pr.l § 178, 1.ledd. Det innebærer at vekteren ikke skal bruke mer makt under pågripelsen enn nødvendig. Dessuten kan en lovlig pågripelse overhodet ikke finne sted dersom dette "...etter sakens art og omstendighetene ellers ville være et uforholdsmessig inngrep", str.pr.l. § 170 a.

Videre fremgår det av str.l. § 48, 3.ledd, jfr. 2. ledd, at nødvendighetsregelen og forsvarlighetsregelen som gjelder i nødvergesituasjoner, også skal gjelde ved pågripelser etter str.pr.l. § 176.

Den pågrepne skal straks overgis til politiet, str.pr.l. § 176, 2.ledd. Dersom politiet ikke ankommer innen rimelig tid, oppstår et særlig spørsmål: Hvor lengde kan vekteren holde gjerningsmannen pågrepet i påvente av at en politipatrulje skal komme? En veiledende norm finnes i str.pr.l. § 170 a: Den pågrepne kan ikke holdes så lenge at det "...etter sakens art og forholdene ellers ville være et uforholdsmessig inngrep." Drøyer det lenge før politiet kommer, kan den pågripelse som i utgangspunktet var lovlig, utvikle seg til å bli et uforholdsmessig inngrep og dermed ulovlig. Ved vurderingen av hva som gjør pågripelsen til et uforholdsmessig inngrep, må man i tillegg til selve ventetiden på politiet, også se hen til grovheten av det begåtte lovbrudd, om gjerningsmannen fremstår som profesjonell kriminell, den pågrepnes erkjennelse av lovbruddet, han vilje til å oppgi riktig personalia mv.

Får de vektere som har pågrepet en gjerningsmann melding tilbake fra politiet om at de ikke har noen patrulje å sende, må de umiddelbart sette den pågrepne fri.

Vektere som har pågrepet en gjerningsmann, for eksempel i et forretningslokale, må ha anledning å føre den pågrepne inn i et tilstøtende pauserom eller lignende for å vente på politiet der. Dersom dette antas å nødvendiggjøre bruk av fysisk makt i et omfang som gjør hele pågripelsen til et uforholdsmessig inngrep, kan vekterne likevel ikke lovlig føre den pågrepne inn i pauserommet.

Et spesielt spørsmål er om vektere eller andre som har pågrepet en gjerningsmann i medhold av str.pr.l. § 176, 1.ledd, selv kan føre eller transportere gjerningsmannen til politistasjonen eller lensmannskontoret. § 176, 2.ledd bruker ordene "...straks overgi den pågrepne til politiet." Det er derfor ikke noe i ordlyden som er til hinder for at en vekter transporterer en pågrepet person til politistasjonen, for eksempel fordi politiet har opplyst at de selv ikke har anledning til å komme til åstedet for å ta hånd om gjerningsmannen der. Den som har pågrepet, må derfor i prinsippet ha en slik transportadgang. Men dersom en transport etter sakens art og forholdene ellers ville være et

uforholdsmessig inngrep ovenfor den pågrepne, kan den ikke lovlig finne sted, jfr. str.pr.l. § 170 a.

Bare politiet – ikke vektere - har adgang til å ransake den pågrepne. Vektere kan derimot ta fra den pågrepne tyvegods han har med seg, såfremt dette kan skje uten ransaking. Videre kan vektere ta fra den pågrepne kniver eller andre gjenstander som det er fare for at den pågrepne der og da kan bruke mot vekterne eller mot andre.

2.5 Lov om yrkestransport 21. juni 2002 nr. 45, § 33.

Vektere som utfører billettkontroll på/ved kollektive transportmidler kan på visse vilkår og i begrenset omfang utøve fysisk makt mot person, jfr. Lov om yrkestransport 21. juni 2002 nr. 45, § 33.⁵ Denne retten er i utgangspunktet tiltenkt transportselskapets egne kontrollører. I lovens forarbeider⁶ er det imidlertid opplyst: *”Av praktiske årsaker nyttar transportselskapa ofte tilsette i vakselskap til hjelp i kontrollar. Dette må akseptast. Det er ein føresetnad at tilsette i vakselskap berre kan halde reisande utan gyldig billett tilbake i samarbeid med tilsette i transportselskapet som er til stade”*.

Yrkestransportlovens § 33 kan følgelig sees som et unntak fra regelen om at vektere ikke har større adgang til å anvende fysisk makt mot person enn det enhver annen har.

Men vektere som utfører billettkontroll på egen hånd, dvs uten en tilstedeværende representant for transportselskapet, har ikke adgang til å anvende fysisk makt mot ”snikere”. Minst en kontrollør fra selskapet må delta sammen med dem i kontrollarbeidet. Føreren om bord på det kjøretøy hvor en billettkontroll finner sted, har riktignok en alminnelig adgang til å kontrollere billetter. Men så lenge han er fører av kjøretøyet, kan han ikke sies å samarbeide med vektere under billettkontrollen på en slik direkte og aktiv måte at vekterne i en gitt situasjon kan anvende fysisk makt mot en ”sniker”.

Retten til å holde reisende uten gyldig billett tilbake skal gå frem av selskapets transportvedtekter, som skal være godkjent av departementet.

Videre er det tre forutsetninger som må være oppfylt for at kontrollørene lovlig skal kunne holde en passasjer tilbake:

- Passasjeren kan ikke fremvise gyldig billett, slik at det har oppstått plikt til å betale gebyr.
- Passasjeren betaler ikke gebyret på stedet.

⁵ Under Samferdselskomiteens behandling av lovforslaget var det prinsipiell uenighet i spørsmålet om billettkontrollører skulle få rett til å holde tilbake passasjerer uten gyldig billett og som ikke ville oppgi personalia, se Inst. O. Nr. 66 (2001-2002)

⁶ Ot.prp.nr.74 (2001-2002). Om lov om yrkestransport med motorvogn og fartøy (yrkestransportlova)

- Passasjeren gir ikke tilstrekkelige opplysninger om navn, adresse og fødselsdato slik at transportselskapet har mulighet for å kreve inn gebyret i ettertid.

Lovens § 33, 4. og 5. ledd, presiserer at en passasjer ikke kan holdes tilbake dersom det etter omstendighetene vil være et uforholdsmessig inngrep. Passasjerer under 15 år bør ikke holdes tilbake.

En passasjer kan ikke holdes tilbake over lengre tid. I utgangspunktet kan han holdes tilbake bare til de relevante opplysningene er gitt og eventuelt stadfesta gjennom kontroll med folkeregisteret. Ellers er regelen at passasjeren ikke kan holdes tilbake i så lang tid at tilbakeholdelsen blir et uforholdsmessig inngrep for ham.

Dersom passasjeren som ikke kan fremvise gyldig billett, ikke vil gi opplysninger om personalia, og derfor holdes tilbake, skal politiet tilkalles. Er politiet på veg, kan passasjeren holdes tilbake til politiet kommer. Dersom politiet ikke har anledning til å komme på rimelig kort varsel, kan kontrollørene ikke holde passasjeren tilbake.

Retten til å bruke fysisk makt de minuttene passasjeren holdes tilbake, er svært avgrenset. Dersom de tre vilkårene ovenfor er oppfylt, og kontrollørene har tilkalt politiet, må det aksepteres at kontrollørene stiller seg i vegen for passasjeren dersom han prøver å forlate stedet. Først når passasjeren selv utøver fysisk makt ved å prøve å bryte seg veg forbi kontrollørene, kan det aksepteres at kontrollørene med fysisk makt holder passasjeren tilbake. Dersom passasjeren utøver fysisk makt mot kontrollørene, kan kontrollørene forsvare seg i samsvar med reglene om nødverge, str.l. § 48. I en slik tilspisset situasjon vil kontrollørene dessuten ha adgang til å pågripe passasjeren etter reglene i str.pr.l. § 176,1.ledd, 2. setning.

Man kan reise spørsmålet om en vekter som utfører billettkontroll, kan pågripe en "sniker" i medhold av str.pr.l. § 173, som bestemmer at den "*.....som treffes på fersk gjerning og ikke avstår fra den straffbare virksomhet, kan pågripes uten hensyn til størrelsen av straffen*". I så fall kan vekteren lovlig holde den pågrepne tilbake med fysisk makt inntil politiet kommer. Det er str.l. § 403 som rammer "sniking" på kollektive transportmidler. Slik denne straffebestemmelsen er formet, synes imidlertid det straffbare forholdet å opphøre når "snikeren" har gått av (eller vil gå av) trikken/bussen. I så fall kan ingen billettkontrollør pågripe ham i medhold av lovens § 176 jfr. 173.⁷

2.6 Hvor solid er den rettslige begrunnelsen for bruk av fysisk makt?

⁷ Se Riksadvokatens avgjørelse med referanse R 02-399

Vekteres adgang til bruk av fysisk makt mot person er koblet sammen med den vanlige borgers rett til det samme. Det er derfor grunn til å spørre hvor godt begrunnet de rettsregler er, som gir alminnelige borgere rett til å anvende fysisk makt mot andre borgere. Er denne begrunnelsen svak, blir også vekterens adgang til bruk av fysisk makt svak. Er begrunnelsen for borgerens maktanvendelse mot andre sterk og god, får dette betydning også for begrunnelsen av vekteres adgang til bruk av fysisk makt.

Nødvergeinstituttet, lovlig selvtekt og enhvers adgang til å pågripe i visse situasjoner, er ikke omdiskutert. Denne adgangen til spontant og aktivt å beskytte egne eller andres rettigheter når disse utsettes for rettstridig angrep fra andre, er en særdeles gammel rettstradisjon, godt innarbeidet den alminnelige rettsbevissthet i samfunnet.

Dertil kommer at disse reglene, må antas å ha en viss forebyggende effekt. Det er derfor god grunn til å hevde at reglene om nødverge mv har et solid fundament i vår rettsordning og nyter en bred aksept hos folk flest. Dermed styrkes indirekte også begrunnelsen for den bruk av fysisk makt mot person som vektere i dag har rettslig anledning til.

3. Bruk av fysisk makt - ulike typer vektertjenester mv

En vokter har den samme sterkt begrensede adgang til å anvende fysisk makt mot person uansett om han utfører sin tjeneste på offentlig område uten adgang for allmennheten, offentlig område med delvis eller alminnelig adgang for offentligheten, privat område uten adgang for allmennheten, eller privat område med delvis eller alminnelig adgang for allmennheten. Årsaken til dette er at de lovbestemmelser som gir vekteren adgang til å anvende makt er generelle, dvs at de ikke differensierer mellom ulike typer områder.

Likevel kan særlige spørsmål om fysisk maktanvendelse tenkes å oppstå ved de ulike typer vektertjenester. Disse spørsmål er behandlet nedenfor.

3.1 Vektere som utfører dørvaktjeneste mv ved skjenkesteder.

I betydelig grad utfører vektere tjeneste som dørvakt ved skjenkesteder eller lignende lokaler. Vekterens oppgave er på eierens vegne å hindre at uønskede personer kommer inn i lokalene. Grunnen til at en person er uønsket kan være at han er beruset, eller at han relativt nylig har markert seg som en urostifter i de samme lokaler. Grunnen kan også være at lokalet allerede er fullt, slik at ytterligere tilstrømming av gjester vil skape uforsvarlige forhold.

Om en uønsket person vil inn på et skjenkested, og ikke respekterer vekterens verbale nektelse, kan vekteren fysisk sperre atkomsten for ham ved å stille seg i døråpningen. Fjerner den uønskede personen seg på anmodning ikke fra selve inngangen, slik at han sperrer atkomsten for andre inn- og utpasserende gjester, kan vekteren på en lempelig måte skyve ham litt til side. Går den uønskede til fysisk angrep på vekteren, må denne kunne forsvare seg ved å anvende fysisk makt, innenfor rammen av reglene om nødverge. Av en profesjonell vokter må man imidlertid forvente at han i de aller fleste tilfeller klarer avvise en uønsket person fra et skjenkested uten at det fører til maktbruk.

Litt annerledes er situasjonen dersom en gjest på et skjenkested ikke lenger er ønsket der, for eksempel pga beruselse eller fordi han har overtrådt interne ordensregler. Kan gjestens væremåte defineres som et rettsstridig angrep på eierens eller de øvrige gjesters berettigede interesser, foreligger en nødvergesituasjon som kan gi vekterne adgang til å kaste gjesten ut med fysisk makt. Foreligger intet angrep, kan vekterne neppe anvende fysisk makt mot gjesten. De er i så fall henvist til å få ham ut av lokalet med andre virkemidler.

3.2 Vektere som utfører tjeneste i forretningslokaler eller i kjøpesentre.

Som nevnt foran kan vektere i tilfelle tyverier, hærverk eller annen kriminalitet i forretningslokaler bruke fysisk makt mot gjerningsmenn så langt reglene om nødverge, borgerlig pågripelse mv gjelder.

En noe annen situasjon oppstår dersom butikkeieren ut fra sin personkunnskap ønsker at visse personer ikke skal komme inn i hans forretning. Hvilken adgang har butikkeieren, eller vekteren på hans vegne, til med fysisk makt å forhindre at slike personer likevel kommer inn i forretningslokalene eller i kjøpesenteret?

Grunnvilkåret er selvsagt at butikkeieren har en lovlig grunn til å nekte den aktuelle personen adgang eller opphold i forretningen. Utgangspunktet er at når en forretning er alminnelig åpen for publikum, kan ingen nektes adgang der uten særskilt og saklig grunn. Slike grunner kan være at personen er sterkt beruset, vil bruke forretningslokalet som varmestue, vedvarende bryter interne ”ordensregler”, nylig har begått lovbrudd i forretningen osv.

En vekter som tjenestegjør i forretningen må ha den samme begrensede adgang til med fysisk makt å avvise eller å kaste personen ut fra forretningen eller fra kjøpesenteret som dørvakten ved et skjenkested har, jfr. pkt. 3.1 ovenfor

3.3 Vektere som utfører vaktjeneste på kollektive transportmidler.

En aktuell vektertjeneste er vakthold på kollektive transportmidler som buss og bane, særlig på såkalte nattbusser. Vekternes oppgave er for det første å forebygge at passasjerer forulemper medpassasjerer, begår hæververk, forstyrrer føreren på en trafikkfarlig måte e.a. For det andre er det vekternes oppgave å hindre at det kommer passasjerer om bord i bussen, som pga beruselse eller aggressive holdninger lett kan tenkes å begå slike handlinger.

Vekternes adgang til bruk av fysisk makt i slike situasjoner på og ved offentlige kommunikasjonsmidler er i prinsippet den samme som når vektere utfører vaktjeneste ved inngangen til skjenkelokaler eller inne i lokalt, jfr. pkt. 3.1 ovenfor.

Vektere kan på/ved kollektive transportmidler også ha tjeneste som billettkontrollører. Vekterens adgang til bruk av fysisk makt mot person under slik tjeneste er beskrevet i kapittel 2.5 ovenfor.

3.4 Særlig om vektere som utfører vaktjeneste i private hjem.

Det hender at vektere engasjeres til å utføre engangs-vakthold ved tilstøtninger i private hjem, for eksempel fordi husets tenåringer skal arrangere en større fest for venner mens foreldrene er bortreist.

Vekterne må kunne hindre uønskede og ubudne gjester adgang til huset i samsvar med de instruksjoner som husets eier på forhånd har gitt dem. En huseier beslutter helt selvstendig hvem han vil slippe inn i sitt hjem, - i motsetning til en butikk- eller restauranteier som ikke kan diskriminere blant dem som vil oppsøke disse lokalene i åpningstiden.

Vekternes adgang til å bruke fysisk makt for å hindre at uønskede personer kommer inn i huset, må her i utgangspunktet være den samme som for vektere som utfører tjeneste ved inngangen til skjenkesteder.

Det kan tenkes at enkelte gjester pga rus eller væremåte ikke lenger er velkomne i huset, og at husets eier på forhånd har instruert vekterne om at slike personer skal kastes ut. Dersom disse gjestene har gjort seg uønsket fordi de har gått til angrep på andre personer i huset, forøvet hærverk, eller åpenbart er i ferd med å starte opp med dette, foreligger det en nødvergesituasjon som kan gi vekterne lovlig adgang til å kaste dem ut med fysisk makt.

Det kan også tenkes at en gjest blir betraktet som uønsket i huset av andre grunner enn angrep på person eller eiendom, for eksempel fordi han har opptrådt fornærmelig eller ubehagelig ovenfor vertskapet, og at han derfor uttrykkelig er bedt om å forlate huset. I så fall har han ikke lenger lovlig opphold der, og er forpliktet til å forlate huset. Om han nekter å gjøre dette, kan eieren (eller vektere på hans vegne) neppe kaste ham ut med fysisk makt. Fysisk maktbruk er lovlig først når gjesten har iverksatt et rettstridig angrep.⁸ Vekterne må derfor sannsynligvis bruke andre virkemidler enn fysisk makt for å få den brysomme gjesten ut av huset.

3.5 Vektere som utfører verditransporter og livvaktjeneste.

Vektere som utfører tjeneste under verditransporter eller som utfører livvaktjeneste, har hverken større eller mindre rettslig adgang til å anvende fysisk makt enn enhver annen vekter.

Faktisk maktanvendelse fra vektere under en verditransport er i praksis bare aktuelt i tilfelle anslag mot transporten. I så fall er det voldsanvendelsen mot vekterne som er det bekymringsfulle, og ikke det eventuelle fysiske selvforsvar som en nødstedt vekteren eventuelt griper til.

⁸ Det er på den annen side hevdet at et hjem er et så genuint privat område, at eieren (eller vektere på hans vegne) må være berettiget til å anvende fysisk makt for å få en uønsket gjest ut av huset selv om han ikke har begått noe rettstridig angrep.

Uansett hvor privat et område er, ligger det imidlertid ikke i eiendomsretten noen rett til å bruke fysisk makt mot person. Fysisk maktbruk krever en særskilt hjemmel. Det at en invitert gjest senere under selskapet av en eller annen grunn blir erklært uønsket og blir bedt om å forlate huset, men likevel nekter å gjøre dette, kan neppe i seg selv sies å være "et rettstridig angrep" som gir huseieren rett til en nødvergehandling.

Gjestens fortsatte opphold i huset er likevel ulovlig. Følgelig kan det spørres om eieren i medhold av reglene om lovlig selvtekt kan bruke fysisk makt for å få gjesten ut av huset. Selv om gjestens fortsatte opphold i huset er ulovlig, er jo dette forholdet ikke oppstått som følge av et rettsbrudd fra hans side. Dertil kommer at selvtekt som skjer med maktbruk mot person normalt trekker i retning av at selvtekten er ulovlig. Det å fjerne den uønskede gjest med bruk av fysisk makt, fremstår derfor i beste fall å ligge i grenselandet mellom lovlig og ulovlig selvtekt.

Selv om vektere som utfører livvaktjeneste ikke har større adgang til å anvende fysisk makt enn sine kollegaer, er de likevel fra en psykologisk synsvinkel i en noe annen situasjon enn ordinære vektere. Det ligger i livvaktoppdragets natur at faren for en plutselig konfrontasjon oppleves som noe større enn ved tradisjonelle vekteroppgaver. Dermed kan det lett oppstå et spenningsforhold som senker vokterens terskel for å anvende fysisk makt mot personer som tolkes å være til fare for den person han skal beskytte. Men dette endrer selvsagt ikke vokterens rettslige adgang til å anvende fysisk makt.

3.6 Vektertjeneste i gågater.

Enkelte vekteroppgaver har en noe uklar grense mot ordenspolitiets oppgaver. Dette gjelder blant annet vokterens oppgaver i gågater og lignende områder. Det er en klar vekteroppgave å føre tilsyn inne i gågatens forretninger, eventuelt også på fortauet umiddelbart utenfor den enkelte forretning dersom varer er utplassert der. Overvåking og ordenshåndheving i selve gågaten er imidlertid en politioppgave. Dersom vokteren har oppgaver i flere av gågatens forretninger, må han rimeligvis ha lov til å forflytte seg mellom disse. Han har også lov til å oppholde seg i gågaten i påvente av nødansrop fra forretninger som sokner til gaten eller til de nære omgivelser. Derimot har han ikke adgang til ordenspatroljering i gågaten. Dermed blir det viktig å definere forskjellen mellom vokterens forflytting og politimannens patroljering.

Forflytning har som formål å komme frem til et bestemmelsessted, og utføres i vanlig gangfart. Det er ingen tjenstlige oppgaver som forutsettes løst under vegs. Det er ikke en tjenstelig oppgave å bli sett av publikum.

Patroljering innebærer kontinuerlig observasjon og overvåking. Det er like viktig for den patroljerende å bli sett som selv å se. Den patroljerende politimann håndhever ved å gripe aktivt inn der og da i tilfelle kriminalitet eller ordensforstyrrelser, og han yter relevant publikumsservice. Patroljering er en demonstrasjon av ordensmaktens eksistens.

Forretningseierne i gågaten vil normalt ønske at vektene patroljerer samtidig med forflyttingen mellom forretningene. Mange publikummere vil nok ha den samme forventning. Dette er forventninger som den enkelte vokter lett vil føle. Dermed oppstår et visst press på vokteren til å gå noe inn i en patroljerende politimanns yrkesrolle samtidig som han forflytter seg. Et slikt følt press må en profesjonell vokter ikke la seg påvirke av.

Vektere som ikke klarer å praktisere skillet mellom forflytting og patroljering risikerer gradvis å engasjere seg i arbeid som egentlig er ordenspolitiets ansvarsområde. En slik utvikling vil være uheldig av flere grunner, bl.a. fordi den innebærer en økt fare for at vokteren blir involvert i akutt oppgaveløsning som nødvendigvis krever politimessig kompetanse. Kompetansemangel i slike

situasjoner kan lede til bruk av fysisk makt som ellers ikke ville ha vært nødvendig.

Private gågater kan skape særlige uklarheter. Et logisk utgangspunkt synes å være at i en privat gågate må en vekter kunne patruljere likeså meget som gatens eier(e), og her gripe inn ovenfor ulovligheter o.a. på samme måte som en eier kan. Gatens eierforhold er imidlertid et formelt forhold som verken er synlig eller kjent for de aller fleste av gatens mange brukere, dvs det alminnelige publikum. Dertil kommer at også private utendørs gågater kan brukes av publikum som ordinære gjennomfartsårer, og uten tanke på de forretninger som ligger langs gågaten. En privat utendørs gågate er altså ikke nødvendigvis bare et utvidet privat forretningsområde.

Det å la vektere få anledning til patruljere her, vil derfor utad fremstå som om vekterne utfører en tjeneste som prinsipielt er en politioppgave, nemlig overvåking og kontroll på offentlig sted. Dette kan igjen lett lede til at publikum tiltror vekterne en større myndighet enn det de egentlig har. Det forventningspress som dermed kan oppstå for vekteren, øker faren for at han involverer seg i politimessige tiltak i gågaten.

Vekteres rettslige adgang til å patruljere i private utendørs gågater, og dermed til på eierens vegne anvende fysisk makt mot person, er i dag rettslig uklar. De grunner som er påpekt ovenfor, tilsier at vektere ikke bør gis adgang til å patruljere her.

Private gågater eller lignende arealer innendørs i kjøpesentre, har derimot et så lite preg av et alminnelig ferdselsområde, at vektere her må kunne utføre patruljetjeneste.

I praksis vil det finnes arealer med publikumstilstrømning, hvor det er usikkert om vekteren har anledning til å patruljere eller ikke. Det veiledende kriterium når gråsonespørsmål oppstår, bør være arealets preg av offentlig område.

3.7 Vektertjenester i bomiljøer.

Nokså tilsvarende problemer kan oppstå ved andre typer vekteroppgaver, særlig ved vaktjenester i bomiljøer. Vekteren må få lov til å forflytte seg mellom de forskjellige objekter i boområdet som han er engasjert for å holde tilsyn med (hus, kiosker, forretninger mv), men han har ikke adgang til ordenspatruljering på boområdets offentlige gater og plasser.

Men også her er det rettslige gråsoner. Har bomiljø-vekteren adgang til å patruljere på private stier, gangveier og kjøreveier i boområdet? Dersom disse private ferdselsårer ikke er åpne for alminnelig ferdsel, har vekteren anledning til å patruljere der. Er ferdselsårene derimot åpne for allmennheten, bør det som er sagt om patruljering på private gågater ovenfor gjelde tilsvarende.

3.8 Vektertjeneste med uniform og uten.

Vektertjeneste skal utføres i uniform, med mindre særskilt tillatelse er gitt til å utføre tjenesten i sivilt antrekk. Vekterens adgang til å anvende fysisk makt er uavhengig av om han benytter uniform eller ikke. Men det er grunn til å tro at en vokter i sivil er enda mer tilbakeholden med å anvende fysisk makt enn en uniformert vokter er.

3.9 Vektertjeneste på fritid.⁹

En vokter har på sin fritid den samme rettslige adgang til å anvende fysisk makt som når han er i aktivt arbeid. Det følger av hans adgang til å anvende fysisk makt ikke er større enn det enhver annen har. Derimot vil en vokter på fritid normalt ikke føle noen spesiell forventning fra miljøet rundt seg til å engasjere seg i en situasjon som i hans arbeidstid ville ha utløst en handlingsplikt for ham, for eksempel at han ser en butikktyv i aksjon. Dette desto mer fordi han ikke er i uniform på sin fritid. Faren for at en vokter på sin fritid skal komme i situasjoner hvor han må bruke sin adgang til å anvende fysisk makt blir derfor tilsvarende liten.

De forespurte vaktelskaper har ikke opplyst om noen situasjon hvor egne vektere, i egenskap av å være vekter, utenom arbeidstid har aksjonert på en måte som innebar bruk av fysisk makt.

3.10 Er rettstilstanden uklar?

Gjennomgangen ovenfor kan kanskje tyde på at rettstilstanden mht enhvers, og dermed også vekteres, adgang til bruk av fysisk makt i praksis kan oppleves som uklar. Dette er neppe riktig. I det store og hele er rettstilstanden på dette område tilstrekkelig klar. Grensespørsmål og gråsoner vil dukke opp på de fleste rettsområder. Eventuelle grensespørsmål knyttet til vekteres adgang til bruk av fysisk makt kan lettest unngås ved å fastsette retningslinjer og rutiner som forhindrer at disse grensespørsmålene i praksis blir satt på spissen.

⁹ Om en vokter aksjonerer i sin fritid, vil han i de aller fleste tilfeller bli definert som en privatperson. Kun når han aksjonerer på det tjenestested han ellers tjenestegjør på, er det naturlig å definere ham som "en vokter på fritid".

4. Reguleringen i Sverige og i Danmark

4.1 Sverige.

I Sverige deles vaktpersonell ansatt i private vaktelskaper inn i to grupper:

- Vaktpersonell som arbeider i medhold av tildelt politimyndighet
- Vaktpersonell som ikke har særskilt myndighet

Vaktpersonell som arbeider i medhold av tildelt begrenset politimyndighet, har visse politimessige oppgaver. De er som oftest ansatt i et vaktelskap, og kan være utdannet som vektere. Når de arbeider i medhold av sin tildelte myndighet, skal de bare benevnes det som denne funksjonen innebærer,

”flygplatskontrollant”, ”hamnskyddskontrollant”, ”ordningsvakt” osv.

Vaktpersonellet kan bære det private vaktelskapets uniform, men denne må være merket med den aktuelle funksjonsbetegnelse, for eksempel ”Ordningsvakt”.

Den begrensede politimyndighet dette vaktpersonellet er tildelt, gir dem samme adgang som politiet til å ta hånd om berusede personer, eller til å avvise, bortvise eller ta hånd om den som forstyrrer den alminnelige ro og orden. Det samme kan de gjøre i den hensikt å forhindre lovbrudd. Vaktpersonellet har også adgang til å sikkerhetsvisitere den som er tatt hånd om eller som er pågrepet.

Vaktpersonell som ikke har særskilt politimyndighet, skal bære funksjonsbegnelsen ”Vekter”, og skal alltid være ansatt i et vaktelskap. De har ingen adgang til å anvende fysisk makt overfor andre enn det enhver har. Det innebærer at de bare kan gripe inn når de ser et lovbrudd ”på bar gjerning eller flyende fot” som kan straffes med fengsel. I tillegg kan de anvende fysisk makt som ledd i et nødvendig selvforsvar, Brottsbalken kap. 24 § 1, som i hovedsak tilsvarende § 48 i den norske straffeloven.

4.2 Danmark.

Det er i dansk lovgivning ikke fastsatt særlige regler om vekteres adgang til å anvende fysisk makt. Følgelig har vektere og tilsvarende vaktpersonell ikke større adgang til bruk av fysisk vakt mot person enn det andre sivile borgere har.

Den rett enhver til å anvende fysisk makt som enhver borger i Danmark har, fremgår for det første av den danske rettspleielovens § 755, 2.ledd. Her er det fastsatt at enhver kan foreta anholdelse (pågrep) av en person som treffes under eller i umiddelbar tilknytning til utførelsen av et straffbart forhold. Den pågrepne skal snarest mulig overgis til politiet.

I en slik situasjon kan enhver beslaglegge gjenstander som kan ha betydning som beviser, eller som antas å være tyvekoster.

Videre er det i den danske straffelov § 13 en bestemmelse om nødverge som i hovedsak tilsvarer den norske straffelovs § 48.

Sammenfattende kan det sies at danske vektere har den samme adgang til bruk av fysisk makt mot person som sine norske kollegaer.

5. Vekteres faktiske bruk av fysisk makt mot person

5.1 Innledning.

I Norge tjenestegjør i dag ca 12.000¹⁰ personer som vektere. Hvor omfattende er disse vekternes bruk av fysisk makt mot person? Hvordan utøves denne fysiske makten, og hvilke persongrupper utøves den mot?

Så vidt vites er det i Norge ikke noe forskning som gir svar på disse spørsmålene.¹¹

I en betenkning om vektere og bruk av fysisk makt er det imidlertid nødvendig å ha i alle fall en viss oppfatning av omfang og innhold av denne maktbruken. I et forsøk på å avklare dette, har undertegnede vært i kontakt med Politidirektoratet, enkelte politidistrikter, fem større vaktsselskap¹², samt søkt i enkelte offentlige registre mv. Det har likevel ikke vært mulig å finne frem til sikre svar på de nevnte spørsmål, bare vage antagelser.

5.2 Omfanget av maktbruken.

Intet vaktsselskap rapporterer egne vekteres bruk av fysisk makt mot person til politiet eller til andre myndigheter, og selskapene har heller ingen plikt til å gjøre dette. Ingen av de forespurte vaktsselskaper har noen intern statistikk eller annen oversikt som gir et helhetlig bilde av maktbrukens omfang. Derimot er det vanlig at vekterne skriver egenrapport etter å ha brukt fysisk makt mot person eller brukt tvangsmiddel. Det er imidlertid vaktsselskapenes nokså klare oppfatning at fysisk maktanvendelse blir anvendt i nokså liten grad.

Mediene inneholder fra tid til annen beskrivelser av situasjoner hvor vektere har brukt fysisk makt. Slike medieinnslag kan lett føre til generalisering, og er uegnet som kilde når omfanget av maktbruken skal forsøkes vurdert.

Frelsesarmeen¹³ opplyser at de i perioder hører en god del om vekteres fysiske maktbruk, men bare relatert mot armeens omsorgsklientell (narkomane, uteliggere mv).

Det er grunn til å tro at omfanget av maktbruken varierer mye fra vaktsselskap til vaktsselskap. Det er to variabler som det her er grunn til å merke seg:

1) Den type vekteroppdrag som selskapet er særlig engasjert i.

¹⁰ Tallet er noe usikkert. Nærmere informasjon i Politidirektoratets magasin "Norsk Politi" nr. 1 for 2008, side 10.

¹¹ Se dog Johan Rysst Heilmann's masteroppgave "Vekterens polisiære maktutøvelse". Oppgaven blir sensurert i slutten mai 2008, og publiseres på nettsidene til Universitet i Oslo til høsten.

¹² Securitas, G4S, Hafslund, VaktService og Personellsikring.

¹³ Informasjoner fra Frelsesarmeen som er referert i denne betenkning, kommer fra samtaler 26. mars 2008 med regionleder i Frelsesarmeens rusomsorg, Frode Woldsund, daglig leder ved Frelsesarmeen kontaktsenter, Marit Solli og sosionom ved kontaktsenteret, Eva Thømt.

En meget stor del av vektertjenesten består i å forhindre at oppdragsgiveren blir påført tap og skade. Her utfører vekterne ulike kontroll- og tilsynsfunksjoner på tekniske og elektroniske installasjoner, maskiner, lagerområder, bygninger osv. En noe lignende type vektertjeneste er den sikkerhetstjeneste som utføres ved lufthavnene. Eller vektertjenesten kan bestå i publikumsservice, for eksempel resepsjonstjeneste. Ved disse formene for vektertjeneste oppstår meget sjeldent situasjoner hvor det kan være aktuelt for vekteren å bruke fysisk makt mot person. Et av vaktelskapene opplyser at ”...under 2 % av vår omsetning er knyttet til tjenester hvor bruk av fysisk makt er en aktuell problemstilling”. En annen form for vektertjeneste er den tjeneste som mer har preg av kriminalitetsforebygging. Her er vekterens oppgave å forhindre for eksempel butikktyster, skadeverk, antasting av publikum på buss eller jernbane, utføre dørvaktstjeneste ved skjenkesteder osv. Ved slike former for vektertjeneste kan det lettere oppstå situasjoner hvor det kan være aktuelt for vekteren å måtte anvende fysisk makt.

2) Kulturelle forhold i vaktelskapet.

Denne variabelen kan bestå i at kulturen i enkelte vaktelskaper stiller seg noe mer aksepterende til bruk av fysisk makt enn det som ellers er den nøkterne og aksepterte holdning i vaktbransjen. Variabelen har neppe stor betydning i praksis, men den er likevel viktig å kjenne til at slike kulturelle forskjeller finnes.

Mange vektere utfører sin tjeneste i risikofylte miljøer. Det er derfor naturlig at anvendelse av fysisk makt fra tid til annen er nødvendig som et ledd i vekterens egenbeskyttelse, men også i forbindelse med ”borgerlig pågrepelse”. Det er imidlertid ingen grunn til å tro at antallet tilfeller med maktbruk er urovekkende høyt, verken i absolutte tall eller i forhold til antallet utførte vektertimer pr. år. Det er ingen indikasjoner på at vekteres bruk av fysisk makt som samfunnsfenomen er helt eller delvis ute av kontroll.

5.3 Nærmere om maktbruken.

På grunnlag av informasjoner fra vaktelskapene, og fra andre kilder, synes det som om vekterens bruk av fysisk makt i hovedsak kan fordeles på tre situasjoner:

- Når vekteren skal hindre noens atkomst, avvise eller bortvise. Et typisk eksempel er vektere/dørvakt som skal hindre at berusede personer kommer inn på et skjenkested.
- Når vekteren skal pågripe en tyv eller andre lovbrøttere tatt på fersk gjerning, og herunder eventuelt bruker håndjern
- Når vekteren i en nødvergesituasjon skal beskytte seg selv eller andre.

Selv om det ikke kan dokumenteres statistisk, er det likevel sterk grunn til å anta at den førstnevnte situasjonen er den som forekommer hyppigst.

Det hender at vektere bruker fysisk makt også ved billettkontroll på/ved kollektive transportmidler. Innhentede opplysninger tyder på at dette skjer svært sjeldent.¹⁴

Bruken av fysisk makt skjer sannsynligvis gjennom hele uken, men med ”topper” kveld/natt til lørdag og søndager, og hyppigere i forretningers åpningstid enn utenom.

Maktbruk fra vekteres side synes å forekomme oftere på enkelte steder enn på andre. Aktuelle steder er særlig områder som kjøpesentre, jernbane- og bussterminaler, deler av storbysentra med høy konsentrasjon av skjenkesteder eller andre steder med stor publikumsgjennomstrømming. Et annet aktuelt område er på eller ved offentlige kommunikasjonsmidler, særlig på nattbusser eller lignende.

Det er ikke tilfeldig hvilke grupper av personer som vektere anvender fysisk makt mot. Informasjon fra diverse kilder¹⁵ gir grunn til å tro at de mest aktuelle persongruppene er:

- Berusede (men ikke rusavhengige) personer, for eksempel beruset ungdom som opptrer asosialt eller kritikkløst på/ved skjenkesteder eller på offentlige kommunikasjonsmidler.
- Rusavhengige, uteliggere, løsgjengere og andre ”løse elementer”.
- Små-kriminelle personer, av begge kjønn, med en overvekt på yngre aldersgrupper.

Det skjer fra vekternes side neppe noen bevisst utvelgelse av hvem de vil utøve fysisk makt mot. Det er mer vektertjenestens innhold og formål som er bestemmende for hvilke persongrupper som særlig kommer i nærkontakt med vektere, og som i denne sammenheng involverer seg på en slik måte at vekteren må anvende fysisk makt.

Innholdet av vekteres maktbruk varierer. Enkelte omtaler det som ”passivt maktbruk” når en vekter stiller seg i en døråpning, port eller annen inngang for å hindre at en uønsket person får passere inn. Et slikt tiltak kan imidlertid ikke

¹⁴ Ruter As (kollektivtrafikk for Oslo og Akershus) opplyser at vektere under billettkontroll på T-bane kun assisterer det faste kontrollapparatet ved spesielle behov. På sporvogn benyttes vektere som assistanse under storkontroll 4 ganger månedlig. På buss utgjør vektere i billettkontroll 6-8 årsverk. Selskapet opplyser videre at det på sporvogn, T-bane og buss i Oslo i 2007 ble kontrollert i alt 1.370.499 passasjerer. 220 av disse ble holdt tilbake pga navnesjekk. Selskapet opplyser at: ”I de langt fleste tilfeller er det kun snakk om ”verbalt tilbakehold”, dvs at vi henviser til lovparagrafen og ber dem vente til politiet kommer uten av fysisk tilbakehold eller nødverge benyttes.”

¹⁵ De ”kilder” det her er tale om er informasjon fra vaktsselskaper, politiet, Frelsesarmeen, artikler i medier og fagblader o.a.

defineres som bruk av fysisk makt. Men dersom vekteren skyver den uønskede og motstridig publikummer noe tilside for at denne ikke skal hindre andre publikummers innpassering eller utpassering, anvender han fysisk makt, om enn i nokså beskjeden grad.

I andre tilfeller kan maktbruken bestå i at vekteren trekker, skyver eller bærer en person ut fra et offentlig område som etter lukningstid skal tømmes for publikummere, for eksempel et stasjonsområde.

Men maktbruken kan også være langt mer markert, særlig i forbindelse med at en pågrepet lovbrøyer blir lagt i bakken. I verste fall kan pågripelsen utvikle seg til et regulært slagsmål med slag, press, smertefulle grep mv. Vekterens oppgave i en slik situasjon er hele tiden å sikre seg vedkommende person, samt passivisere og ufarliggjøre ham. Vekteren konsentrerer seg særlig om den pågripnes hendes. Det er disse som oppleves som farlige. Får vekteren kontroll over gjerningsmannens hender, får han samtidig gjerne kontroll med hele situasjonen. Bruk av håndjern under en pågripelse av aggressive lovbrøyer, skjer derfor ikke sjelden.

5.4 Sammenfatning og vurdering.

Det er grunn til å tro at det innen vekterbransjen brukes fysisk makt mot person i et ikke ubetydelig antall tilfeller. Dette må sees i sammenheng med at vektere ofte arbeider risikofylte miljøer, hvor det er en vektors oppgave å nøytralisere eventuelle rettstridige angrep på en oppdragsgivers interesser, samt om nødvendig beskytte seg selv mot slike angrep. Denne maktbruken er imidlertid langt fra så hyppig at den kan sies å prege vekterens arbeidsdag. Maktanvendelsen resulterer bare unntaksvis i alvorlige skader.

Det er heller ikke grunn til å tro at vekteres bruk av fysisk makt mot person har et omfang eller et innhold som gjør det til et samfunnsproblem.

Særlig sett hen til vekterbransjens størrelse og vekst, er det uheldig at man står uten pålitelig kunnskap om i hvilket omfang denne bransjen anvender fysisk makt mot person, og hvilket innhold denne maktbruken har. Denne manglende kunnskap svekker myndighetenes kontroll med maktbruken, og skaper for øvrig lett myter om en maktbruk som ikke eksisterer. Både myndigheter og vaktelskaper vil kunne ha betydelig nytte av økt kunnskap på dette område.

6. Vekteres ulovlige maktbruk mot person

Det hender at vektere ulovlig anvender fysisk makt mot person, og dermed gjør seg skyldig i en straffbar handling. Hvor ofte dette skjer, og hvordan dette skjer, har man liten kunnskap om. Kunnskap om vekteres ulovlige maktbruk er imidlertid minst like viktig som kunnskap om vekteres lovlige maktbruk

Ulovlig maktbruk fra vektere kan fordeles i to grupper.

Den første gruppen består av ulovlig fysisk makt som er anvendt i en situasjon som fremsto for vekteren som akutt og kritisk. Årsaken til maktanvendelsen kan være feilvurdering eller kunnskapsmangel hos ham.

I den andre gruppen finner vi vektere som, etter at han og hans kollegaer har fått kontroll over situasjonen, på et avskjermet sted uten vitner, opptrer voldelig overfor en pågrepet person eller en annen publikummer. Slik maktbruk får et preg av privat avstraffelse, og fortjener betegnelsen ”vektervold”.

Begge forhold er klanderverdige, men det er vektervold - i den utstrekning dette skjer – som er det åpenbart mest graverende. Slik kriminalitet diskvalifiserer en person til å være vekter.

6.1 Omfang.

6.1.1 Registrert maktmisbruk.

I politiets elektroniske straffesaksregister er det ingen kode som spesielt gjelder anmeldelser mot vektere for legemskrenkelser eller annen ulovlig maktbruk. Politistatistikken kan følgelig ikke gi informasjon om antall anmeldelser mot vektere for slike lovbrudd.

I databasen Lovdata, som bl.a. omfatter straffedommer, er det i løpet av de siste 5 år bare registrert et par dommer hvor vektere er blitt straffedømt for ulovlig voldsbruk. Heller ikke av dette tall er det mulig å utlede noe om antallet anmeldelser mot vektere for ulovlig maktbruk.

Vektere som er klar over at de i en gitt situasjon ulovlig har anvendt fysisk makt vil rimeligvis normalt ikke rapportere dette. Vaktselskapene har derfor intet grunnlagsmateriale for noen statistikk eller annen oversikt over antallet tilfeller hvor egne vektere ulovlig har brukt fysisk makt mot person.

Et av selskapene opplyser: ”Vi har ingen slik oversikt i dag, men basert på kjennskap til selskapets drift gjennom mer enn 15 år, vil jeg anta at vi i løpet av disse årene har blitt anmeldt i rundt 15 tilfeller og det er reist straffesak i 6-7 tilfeller. Ingen vektere er så vidt oss bekjent dømt for vold og vi mener å erindre at samtlige vektere er blitt frifunnet.”

Et annet selskap opplyser at de har oversikt, men bare i den utstrekning ”.....vi som selskap blir varslet av egen vekter, den forulempede, vitner, kunde eller politiet”.

De øvrige selskaper har heller ingen nøyaktig oversikt, men mener å vite at antallet anmeldelser er lite. Vaktsselskapene ble også spurt om de hadde oversikt over mottatte klagesaker/besværingene fra personer som mener seg uberettiget utsatt for fysisk maktanvendelse fra selskapets vektere? Ingen av selskapene hadde en statistisk basert oversikt over dette, men ga samtidig uttrykk for at antallet slike besværingene var lavt/meget lavt.

Det finnes derfor ikke registre, hverken offentlige eller private, hvor tilfeller av ulovlig maktbruk fra vektere er systematisk registrert. Om slike registre skulle finnes, ville de likevel ha hatt en noe begrenset betydning, fordi det ut fra opplysninger om registrert maktmisbruk ville være meget vanskelig å trekke sikre slutninger om den faktiske maktmisbruk. Det er kunnskap om den faktiske maktmisbruk som er viktigst, ikke den registrerte.

6.1.2 Faktisk maktmisbruk

Hvor vanlig – eller uvanlig – er ulovlig fysisk maktbruk fra vektere? Pålitelig informasjon om dette finnes ikke. Slik informasjon er det i dag bare mulig å skaffe gjennom forskningsbaserte spørreundersøkelser. På den annen side er det mulig å peke på enkelte indikasjoner på ulovlig maktbruk.

Blant rusavhengige og vanskeligstilte i Oslo er det sterke oppfatninger om vekteres ulovlige maktmisbruk. I tidsskriftet =Oslo for februar 2008 er dette spørsmålet behandlet på lederplass. Inne i bladet er det en reportasje med vitnesbyrd fra 11 personer som mener å ha sett, eller fra pålitelig hold hørt om, ulovlig maktbruk fra vektere. I lederen heter det blant annet: *Blant vanskeligstilte og rusavhengige er historiene så mange og graden av overtramp såpass ekstrem at det nesten ikke er til å tro. Selvfølgelig er heller ikke alle historiene sanne eller objektive. Mange av historiene er ofte ensidige. Men la oss anta at en brøkdelen av historiene har rot i virkeligheten. Da snakker vi om systematisk misbruk, og et menneskesyn som ikke hører hjemme i vårt samfunn.* Det ville være uklokt uten videre å feste full tillit til opplysningene og vurderingene om ”vektervold” i dette tidsskriftet. Og det ville være like uklokt å avvise dette informasjonsstoffet i sin helhet. Bare en profesjonell granskning kan finne de sanne svarene. En slik granskning ligger utenfor rammen av denne betenkning.

Frelsesarmeen i Oslo har i sitt omsorgsarbeid nær kontakt med et større antall mennesker i nød, som uteliggere, løsgjengere, rusavhengige mv. Omsorgsarbeiderne spør sjelden dette klientellet om deres erfaringer med vektere. Men det hender at klientellet på eget initiativ og av fri vilje forteller om

situasjoner hvor de mener seg utsatt for uberettiget fysisk maktanvendelse fra vektere.

Frelsesarmeen¹⁶ i Oslo forteller at de hører om tilfeller av ulovlig maktbruk fra vektere. I perioder hører man mer om overgrep, i andre perioder lite eller intet. Denne informasjonen gjelder bare det aktuelle omsorgsklientellet. Eventuelt maktmisbruk mot andre personer, vet man intet om. De hendelser Frelsesarmeen har hørt om, omfatter også enkelte tilfeller med preg av privat avstraffelse. Frelsesarmeen opplyser at de ikke sluker rått det de hører, men er naturlig kritiske, spesielt når beskrivelser om overgrep har passert flere ledd. Likevel mener armeen at det i de fleste tilfellene de har hørt om er en kjerne av sannhet. Frelsesarmeen kjenner også til enkelte helt konkrete og beviselige tilfeller av overgrep. Armeen mener at det blant deres sosialklientell har oppstått en redsel for vektere.

Frelsesarmeen vil imidlertid unngå å generalisere, - man mener at det store antall vektere opptrer korrekt.

Det kan tenkes at ulovlig bruk av fysisk makt forekommer noe oftere blant vektere i bestemte vakselskap enn blant andre vektere. Det verserer enkelte rykter om at vektere fra vakselskap X fra tid til annen fører plagsomme klienter inn i et skjermet lokale, og der gir dem en voldelig avstraffelse. Dersom slike rykter er sanne, avdekker de meget uheldige kulturelle forhold i vedkommende vakselskap. Ryktene er ikke mulige å verifisere eller avsanne i denne betenkning. Politiet bør imidlertid fange opp slike rykter, vurdere dem, og dernest eventuelt iverksette grundige kontrolltiltak.

Det kan reises spørsmål om vi har et ”skjult” problem med maktmisbruk fra vekternes side.

Et forhold som kan tilrettelegge for dette er at de personer som utsettes for overgrep fra vektere langt på vei synes å være sosiale kasus med liten troverdighet og med lav motivasjon for å rapportere forholdet. En annen gruppe fornærmede kan være unge mennesker som under påvirkning av alkohol har opptrådt særdeles uklokt, for eksempel på eller ved et skjenkested, og som derfor i ettertid ønsker minst mulig oppmerksomhet rundt hendelsene.

Det er også forhold som svekker mistanken om at vi har et ”skjult” problem med maktmisbruk fra vektere: Vekteres maktanvendelse finner oftest sted i det offentlige rom, og gjerne med atskillig publikum tilstede eller i nærheten. I motsetning til politiet har vektere ikke lukkede områder som cellevogner, egne innbringelseslokaler, arrester mv hvor eventuell ulovlig maktanvendelse kan finne sted uten publikum som tilskuere og vitner. Vekteres maktanvendelse er

¹⁶ Informasjoner fra Frelsesarmeen som er referert i denne betenkning, kommer fra samtaler 26. mars 2008 med regionleder i Frelsesarmeens rusomsorg, Frode Woldsund, daglig leder ved Frelsesarmeen kontaktsenter, Marit Solli og sosionom ved kontaktsenteret, Eva Thømt.

derfor langt på veg under alminnelig sosial kontroll av publikum. Dette er i betydelig grad med på hindre at det vokser frem et ”skjult” overgrepssproblem.

De tilgjengelige opplysninger og indikasjoner gir ikke grunnlag for å vurdere omfanget av ulovlig maktmisbruk fra vektere. Derimot gir indikasjonene grunnlag for å hevde at ulovlig maktbruk forekommer i alle fall i et slik omfang at problemet har krav på særlig interesse, - både fra myndighetene og fra vaktelskapene.

Det er imidlertid lite som tyder på at vi står overfor et ”skjult” overgrepssproblem med betydelige dimensjoner, og som i så fall ville ha vært et samfunnsmessig problem.

6.2 Hva er innholdet av den ulovlige maktanvendelsen.

Fra sine sosiaklienter har Frelsesarmeen hørt beretninger om slag og spark, lugging (person dratt frem etter håret), spyling med slange mv.

Det er grunn til å tro at når ulovlig maktbruk skjer, er ”slag og spark” det vanligste.

Frelsesarmeen forteller at det for deres klientell ofte ikke er den fysiske smerte ved overgrepet som gjør mest vondt. Verre oppleves den nedverdiggelse som personen føler gjennom det overgrep han utsettes for. Den psykiske smerte kan oppleves som verre enn den fysiske.

Ulovlig maktbruk som fører til mer alvorlige skader, eller langvarige helsemessige problemer, forekommer sannsynligvis sjelden, men det forekommer. Et eksempel: *”N.N opplyser at han ble pålagt å betale i en telebutikk på et kjøpesenter i Oslo for en tjeneste han mener han ikke har fått. N.N forlot butikken og ble stoppet av to vektere som holdt hans venstre håndledd hardt i volarflektert stilling i 15 minutter. N.N har etter denne hendelsen hatt mye smerter og problemer med å greie sitt arbeid som bussjåfør. Han har vært sykmeldt på grunn av overgrepet og forholdet er politianmeldt. N.N. stiller seg totalt uforstående til hvorfor det var nødvendig å utøve vold i denne situasjonen.”*¹⁷

6.3 Hvem utsettes for den ulovlige maktbruken.

Ofrene for ulovlig maktbruk fra vektere må i de fleste tilfeller hentes fra de samme persongrupper som vekterne anvender lovlig maktbruk overfor, jfr pkt, 5.3 ovenfor. Den mest aktuelle gruppen er sannsynligvis rusmiddelavhengige, uteligger og lignende. Årsakene er nokså synlige: En vekter med svake holdninger, som jevnlig opplever ekstraarbeid og ubehagelig småkonfrontasjoner med dette klientellet, kan lett tenkes å bygge opp

¹⁷ Sitatet er hentet fra et brev fra NN's advokat til det aktuelle vaktelskapet. Saken er ikke ferdig etterforsket, og det fulle hendelsesforløp er følgelig enda ikke klarlagt.

aggressivitet som han lar få utløp gjennom en moderat voldshandling. Samtidig vet vekteren at politianmeldelse eller klage til oppdragsgiver fra dette lavstatusklientellet er sært lite sannsynlig.

Personer som ikke tilhører samfunnets svake, må derimot normalt forventes å reagere med anmeldelse, klage til vaktsekskapet, henvendelse til media e.a. dersom de utsettes for noe de selv mener er et voldelig overgrep fra en vokter. Det antatt lave antall tilfeller av slike reaksjoner, er i seg selv en indikasjon på at gjennomsnitts-publikummeren meget sjelden utsettes for ulovlig maktbruk fra vektere.

6.4 Sammenfatning og vurdering.

Det finnes i dag ikke statistikk, oversikter eller annet som gir grunnlag for beregning av omfanget av vekteres ulovlige bruk av fysisk makt mot person. Det er imidlertid ingen indikasjoner på at vekteres ulovlige maktbruk har et omfang som gjør det til et samfunnsproblem. Like sikkert er det at problemet eksisterer, og at ethvert tilfelle av slikt overgrep er et for mye.

Det er en mangel at det pr i dag ikke er utført forskning eller andre grundige undersøkelser av vekteres ulovlige maktbruk. Slike undersøkelser vil kunne være et godt utgangspunkt for målrettede tiltak for å forebygge slik kriminalitet. Undersøkelsene ville dessuten kunne fjerne mange av de myter og feilforestillinger som gjør seg gjeldende på dette området. Forskning omkring vekteres ulovlige maktbruk vil derfor kunne være nyttig både for myndigheter, vaktsekskaper og potensielle volds ofre.

7. Almennelige holdninger i samfunnet til vekteres bruk av fysisk makt.

7.1 Innledning.

Ute i samfunnet vil vi sannsynligvis finne noe forskjellige holdninger til vekteres bruk av fysisk makt mot person. Informasjon om disse holdningene kan være nyttige når bestemmelser om vekteres bruk av fysisk makt skal vurderes. Men denne informasjonen er viktig også av en helt annen grunn, nemlig fordi holdningene kan være med på å påvirke vekteres faktiske bruk av fysisk makt, - enten øke eller minske maktbruken.

Så vidt vites er det ikke gjort noen representativ undersøkelse av folks holdninger til vektere og bruk av fysisk makt mot person. Dette kapittelet består derfor bare av gjennomtenkte antagelser, som bare unntaksvis bygger på kilder.

7.2 Noen sentrale holdninger.

En holdning går ut på at vekterens bruk av fysisk makt egentlig er litt skremmende. Man er vant med at det bare er politiet som har adgang til å bruke fysisk makt mot personer. Vekteres bruk av fysisk makt skaper lett litt uklarhet om hvilken myndighet vektere egentlig har. Tidligere justisminister Odd Einar Dørum har i artikkelen "Å unngå en vekterstat"¹⁸ uttalt: "Det er alltid betenkelig når private utøver makt overfor andre private, særlig når man tar i betraktning at vilkårene for pågrepelse er skjønnsmessige."

I mange politiske miljøer kan det tenkes at skepsisen til privat bruk av fysisk makt er betydelig. Et betydelig mindretall i Stortingets samferdselskomité var i sin tid mot forslaget i yrkestransportloven om å gi billett kontrollører (og dermed vektere når de utfører billett kontroll) adgang til å holde passasjerer tilbake som ikke kunne fremvise gyldig billett og som ikke ville/kunne legitimere seg.¹⁹

Det finnes nok også holdninger som stiller seg svært aksepterende til at vektere bruker fysisk makt ovenfor rusmisbrukere, uteliggere, tiggere og lignende, men ikke ovenfor andre publikummere. Slike holdninger er det liten grunn til å applaudere.

En annen holdning går ut på at vekteres bruk av fysisk makt svekker den ideelle vekterrolle. Kjernen i vekterrollen er at vekteren skal skape trygghet gjennom nærvær, kommunikasjon og service. Man ønsker at vektertjenesten skal ha et sivilt preg. Bruken av fysisk makt svekker dette ønskede særpreget. Denne tankegangen kan ha vært motiverende når et av våre større vaktelskap har skrevet følgende i en intern instruks: "Håndjern skal bæres i egen lomme på høyre bukseben. De skal ikke være synlige for allmennheten".

¹⁸ Artikkelen er publisert i bladet =Oslo, nettutgaven, februar 2008.

¹⁹ Se Inst. O. nr. 66 (2001-2002)

Det er blant folk flest et sterkt ønske om at veksten i vekterbransjen ikke skal gi det alminnelige publikum en følelse av å være overvåket. Man ønsker ikke et samfunn som er mer preget av kontroll og overvåking enn det som er godt begrunnet.

Det er imidlertid ikke bare antallet vektere som – om antallet blir urimelig høyt – kan være med på å skape en slik uønsket følelse. Mange vil mene at også vekternes bruk av fysisk makt mot person i seg selv er en faktor som kan medvirke til å utvikle et følt ”overvåkings- og kontrollpress”.

Det finnes også klare holdninger som vektlegger at vekteres bruk av fysisk makt er nødvendig og ønskelig for å balansere den yrkesrisiko som er knyttet til vekteryrket. Særlig gjelder dette når vekteren har tjeneste i spesielt risikoutsatte områder.

En holdning som sannsynligvis deles av mange, er at det ikke må være et mål i seg selv at vektere skal benytte fullt ut den rettslige adgang de har til å anvende fysisk makt mot person. Det ideelle mål må alltid være at vekteren skal utføre sitt arbeid med minimalt bruk av fysisk makt, og aller helst uten bruk av makt i det hele tatt. Lovens fastsetter den absolutte ramme for maktbruken. Den faktiske maktbruk bør ideelt sett ligge et sted mellom denne ramme og 0-bruk av makt.

Folks holdninger til vektere og bruk av fysisk makt har sannsynligvis nær sammenheng med folks tillit til vekterbransjen i sin alminnelighet. Jo større tillit bransjen nyter, jo mer aksepterende vil folk stille seg til at vektere i enkelte tilfeller kan benytte fysisk makt. Bransjen har over år tatt initiativ til en rekke tillitskapende tiltak, for eksempel opprettelse av en egen vekterskole. Den tillitsvekst dette har skapt, må antas også å ha hatt effekt på folks holdninger til vektere og bruk av fysisk makt.

Sammenfattende kan det med grunn hevdes at folks holdninger til vekteres fysiske maktbruk er noe sprikende. I enkelte miljøer er holdningene nok sterkt kritiske, for eksempel blant rusavhengig ungdom i Oslo. Men den klare hovedtendens er antageligvis at folk flest har en forsiktig aksepterende holdning til vekterens maktbruk.

7.3 Sammenheng mellom holdninger og faktisk bruk av fysisk makt?

Det er sannsynligvis en viss sammenheng mellom vekteres bruk av fysisk makt og allmennhetens holdninger til denne maktbruken. En sterkt aksepterende holdning til maktbrukt kan føre til en noe økt bruk av makt, mens en sterk kritisk holdning kan virke bremsende.

Det er neppe tilfeldig hvilke forhold som kan skape en aksepterende holdning til vekteres maktbruk. Slike forhold kan være:

- Synet på vektertjenestens samfunnsmessige betydning. Når det for eksempel i politiske dokumenter²⁰ eller i rettsavgjørelser pekes på viktigheten av vekternes rolle i samfunnet, påvirker det allmennhetens syn på vektertjenesten.
- Vekterens egen væremåte og opptreden i det offentlige rom slik som publikum opplever den.
- Vekterens evne til kommunikasjon og integrering i det miljø han arbeider.
- Positiv medieomtale, enten av vektertjeneste generelt, eller av enkeltepisoder hvor en vekter har bidratt til å redde liv eller betydelige verdier.
- Vissheten om at vaktelskapene står under effektiv kontroll av et offentlig kontrollorgan.

Forhold som kan stimulere mer kritiske holdninger til vekternes maktbruk kan være.

- Myter om vektere og vektertjeneste med negativt innhold, for eksempel myten om at vektere svært ofte er personer som gjerne vil bli politifolk, men som er ukvalifisert til et slikt yrke.
- Medieomtale av episoder hvor vektere har opptrådt uheldig, eller i verste fall begått lovbrudd.
- En vektertjeneste som i praksis har fått en for sterk profil av overvåking og vakttjeneste. Publikum opplever vekteren som en taus og distansert overvåker.
- Negativ eller sterk kritisk omtale fra offentlige etater eller organisasjoner, for eksempel kritiske uttalelser fra enkelte politimiljøer som mener at vekterne på en uheldig måte har overtatt oppgaver som egentlig er politiets.

Det vil være uheldig dersom vekteres faktiske bruk av fysisk makt mot person innenfor lovens ramme i for stor utstrekning styres av allmennhetens litt tilfeldige og sprikende holdninger til vektertjenesten. Derfor bør vaktelskapene selv føre et aktivt tilsyn med at vekternes praksis mht å anvende fysisk makt, ligger på det ideelle minimum. Den myndighet som har som oppgave å kontrollere vaktelskapene, politiet, bør ha det samme forhold som et av sine viktigste kontrolltemaer. Særlig viktig kan det være at vekteres bruk av fysisk makt reguleres noe nærmere gjennom forskrifter, se kapittel 9 nedenfor.

²⁰ Se for eksempel Innst. O. Nr. 20, Innstilling fra Justiskomiteen om lov om vaktvirksomhet.

8. Vekteres adgang til bruk av fysisk makt – de lege ferenda

8.1 Vekterrollen og adgangen til bruk av fysisk makt.

Kjernen i vekterrollen er å være tilstede, observere, rapportere og gjennom sin væremåte virke forebyggende og trygghetsskapende. Fysisk makt mot person er ikke en av vekterens virkemidler. Men vekteren må, som enhver annen, ha rett til å forsvare seg selv eller andre mot rettstridige angrep. For en vekter kan denne retten være viktigere enn for mange andre yrkesutøvere, fordi deler av vektertjenesten er en utsatt tjeneste hvor faren for rettsstridige angrep er høyere enn i de fleste andre yrker. Retten til å forsvare seg er imidlertid ikke en del av vekterrollen, men handler mer om vekterens egen sikkerhet på arbeidsplassen. Vekterens begrensede rett til å anvende fysisk makt på vegne av en eier, for eksempel under en pågrepelse etter str.pr.l. § 176, skjer sannsynligvis så sjelden at det ville være misvisende å definere dette som en del av vekterrollen.

8.2 Hvor nødvendig er vekteres adgang til bruk av fysisk makt?

Når dette spørsmål skal besvares, må det skilles mellom maktanvendelse som et ledd i vekterens egenbeskyttelse, og vekterens maktanvendelse for å beskytte eiers/oppdragsgivers interesser.

Adgangen til maktanvendelse for å beskytte seg selv, er av stor betydning for vekterens personlige sikkerhet i enkelte situasjoner. Dette styrker vekterens generelle trygghetsfølelse. En slik trygghetsfølelse er en viktig faktor i vekterens arbeidsmiljø. I tillegg kan trygghetsfølelsen i seg selv kvalifisere vekteren i yrkessituasjoner med tilløp av litt aggressivitet fra enkelte publikummere. En trygg vekter gjør en bedre jobb i samspill med publikum enn en utrygg vekter.

Vekterens adgang til bruk av fysisk makt for å beskytte eierens interesser, har betydning for vekterens effektivitet i arbeidet. Dersom en vekter for eksempel ikke skal ha adgang til en tilpasset bruk av fysisk makt for å pågripe en butikktyv tatt på fersk gjerning inne i en forretning, vil vekterfunksjonen miste et virkemiddel. Dette kan på lenger sikt også redusere noe av vektertjenestens forebyggende effekt. Vekterens adgang til bruk av fysisk makt, er følgelig nødvendig dersom man ønsker å opprettholde vektertjenestens effektivitet på dagens nivå. Men verdien av dette virkemiddelet ligger først og fremst i at det eksisterer, som et ris bak speilet, og ikke i at det faktisk brukes.

Samlet sett er det grunnlag for å hevde at vekteres adgang til bruk av fysisk makt er nødvendig både av hensyn til vekterens sikkerhet og av hensyn til hans effektivitet.

Adgangen til bruk av fysisk makt er imidlertid ikke like nødvendig ved alle former for vektertjeneste. En slik adgang er særlig nødvendig for vektere som

utfører tjeneste i forretninger, kjøpesentre, bussterminaler osv hvor vekteren møter mange og ulike mennesker, herunder mennesker som pga personlige problemer lett kan skape konfliktsituasjoner. Adgangen til bruk av fysisk makt er derimot mindre nødvendig for vektere som utfører tjeneste ved objekter hvor alvorlige konfliktsituasjoner i praksis meget sjelden oppstår, for eksempel i resepsjoner, lufthavner, innelukkede industriområder mv.

8.3 Hvilke ideelle krav bør stilles til den lovhjemmel som skal regulere vekteres adgang til bruk av fysisk makt mot person?

Sett hen til vektorbransjens vekst både mht antall vektere og til arten av vaktoppgaver, er det særlig viktig at den lovhjemmel som regulerer vekternes adgang til bruk av fysisk makt mot person i størst mulig grad tilfredsstillende visse ideelle krav. Hjemlene bør:

1. være et svar på et godt begrunnet behov for vektere til å anvende fysisk makt.
2. være klarest mulig uttrykt, og i minst mulig grad skape rettslige grense- eller gråsonetilfeller.
3. være eksakt formulert, og inneholde færrest mulige skjønnsmessige vurderingstemaer.
4. ha en synlig plass i lovverket
5. understøtte en akseptert vektorrolle, dvs den vektorrolle som samfunnet ser seg best tjent med å ha.

Dagens hjemler for vekteres bruk av fysisk makt tilfredsstillende disse ideelle kravene i varierende grad. Hjemlene er fordelt på flere lover. En av hjemlene (lovlig selvtekt) har bare en delvis lovmessig forankring. Hjemlene preges sterkt av relative vurderingstemaer.

Hjemlene har et indirekte preg. De er ikke fastsatt spesielt med tanke på vekteres – men enhvers - behov for i visse situasjoner å anvende fysisk makt mot andre. Den positive siden ved dette er at hjemlene understøtter dagens aksepterte vektorrolle, nemlig en vektorrolle som skal samsvare med eiers/oppdragsgivers adgang til å beskytte sine rettigheter, og uten å inneha noe av politiets adgang til bruk av fysisk makt.

Det er egentlig et lite paradoks at de lovbestemmelser som i dag hjemler vekteres adgang til bruk av fysisk makt i sin tid ble formulert og fastsatt med tanke på den alminnelige borgers behov. Vekterne er i dag den største brukergruppen av disse hjemlene, dvs en brukergruppe som var ukjent på det tidspunkt disse bestemmelsene ble gitt.

8.4 Bør vektere gis utvidet adgang til bruk av fysisk makt?

Det er grunn til å reflektere over om vektere bør ha utvidet adgang til bruk av fysisk makt mot person. Refleksjonene kan formes som en kort ”pro et contra”-drøftelse.

Momenter for at vektere skal ha større adgang til bruk av fysisk makt mot person enn det enhver borger har:

- Utvidet adgang til bruk av fysisk makt mot person kan styrke vekternes autoritet og dermed gjøre dem mer effektive, herunder også i særlige vanskelige konfliktsituasjoner med (potensielle) kriminelle.
- Vektere er yrkesutøvere, som har gjennomgått en opplæring, herunder også i adgangen til bruk av fysisk makt.
- Vektere inngår i en organisasjon hvor maktanvendelse er gjenstand for kontroll både internt og eksternt. Denne kontrollen kan bygges ut.
- I Sverige kan vaktpersonell i private vaktelskaper gis en begrenset politimyndighet innenfor bestemte typer vaktoppgaver. Denne ordningen antas å dekke et behov, og er gjennomført på en måte som synes å ivareta rettssikkerheten

Momenter mot at vektere skal ha større adgang til bruk av fysisk makt mot person enn det enhver borger har:

- Dersom vektere gis utvidet adgang til bruk av fysisk makt, innebærer dette i realiteten at de får en begrenset politimyndighet, og at samfunnet får et B-politi. Dermed brytes et sentralt og viktig politipolitisk prinsipp, nemlig at vi i Norge bare skal ha ett politi, og at dette politiet skal være et ansvar for det offentlige (politimonopolet) .
- Det finnes ikke dokumentasjon for at det i Norge er behov for en slik utvidelse. Så vidt forstås mener heller ikke vaktvirksomhets-næringen at et slikt behov foreligger. Heller ikke i arbeidet med denne betenkning har det kommet frem noen indikasjoner på et behov for å tildele vektere begrenset politimyndighet. Fra en prinsipiell synsvinkel bør man ikke øke noens adgang til bruk av fysisk makt mot andre uten at det er dokumentert et klart behov for dette.

De momenter som taler mot utvidet adgang for vektere til å bruke fysisk makt mot person, er langt tyngre enn de som taler for. At man i Sverige har funnet det riktig i en viss utstrekning å gi privat ansatte vaktmannskaper begrenset politimyndighet, betyr ikke at en tilsvarende ordning vil passe inn i norske forhold.

Det er i dag intet grunnlag for å utvide vekteres adgang til bruk av fysisk makt. Skal det skje en utvidelse av vekteres adgang til å anvende fysisk makt, må det bare være som en refleksvirkning av at enhver adgang til dette er blitt utvidet. En slik utvidet adgang for enhver er i dag en helt uaktuell problemstilling.

8.5 Bør vekteres adgang til bruk av fysisk makt reduseres?

Det er også grunn til å reflektere over spørsmålet om vektere bør ha redusert adgang til bruk av fysisk makt mot person.

Momenter for at vektere skal ha snevrere adgang til bruk av fysisk makt mot person enn det enhver borger har:

- En snevrere adgang til fysisk makt kan redusere faren for den uheldige misforståelse at vektere er et slags B-politi.
- Vektere er profesjonelt vaktpersonell som deltar i en organisert sammenheng. Disse bør kunne klare vaktopp gavene uten bruk av fysisk makt langt bedre enn eiere som i en gitt situasjon føler sine rettigheter truet.
- Fysisk makt mot person, anvendt av ansatte i kommersielle firmaer som et ledd i deres arbeid for betalende kunder, kan fra en prinsipiell synsvinkel synes mer betenkelig enn at eiere/enkelt personer anvender fysisk makt for å beskytte sine egne rettigheter

Momenter mot at vektere skal ha snevrere adgang til bruk av fysisk makt mot person enn det enhver borger har:

- Vektere, som utfører en viktig samfunnsmessig funksjon mht til å forebygge kriminalitet og sikre trygghet, får dårligere forutsetninger for å klare dette.
- Dårlig erfaringer med vekteres bruk av fysisk makt etter dagens regler er ikke dokumentert i et slikt omfang av innsnevring av disse regler er begrunnet.
- Det blir lite konsistens i reglene dersom vektere på den ene side, og eiere og egenansatt vaktpersonell på den annen side, skal ha forskjellige adgang til bruk av makt for å beskytte eiers interesse.
- En innsnevring av adgangen til bruk av fysisk makt vil gi et uheldig signal om redusert tillit til vektere og vaktseksjoner.
- En viktig del av vekterens adgang til bruk av fysisk makt, knytter seg til hans egenbeskyttelse. Det å gi en vokter en snevrere adgang til å beskytte seg selv enn hva enhver annen har, vil innebære en svekkelse av hans arbeidsmiljø, og fremstår også ellers som nokså meningsløst.

De momenter som taler mot en snevrere adgang, er langt tyngre enn de som taler for. Det er intet grunnlag for å redusere vekteres adgang til bruk av fysisk makt mot person.

Et annet spørsmål er om vekteres bruk av makt, innenfor lovens ramme, bør reguleres nærmere gjennom forskrifter. Dette spørsmål er behandlet i kapittel 9 nedenfor.

8.6 En klarere formulert hjemmel?

Drøftelsen ovenfor viser at dagens rettslige ordning bør beholdes, altså at vektere fortsatt bør ha samme adgang til å anvende fysisk makt mot person som enhver har, verken mer eller mindre. Et annet spørsmål er om hjemmelen for vekteres fysiske maktbrukt er tilstrekkelig direkte og klart uttrykt. I dag har denne hjemmelen en nokså indirekte karakter. Hjemmelen er resultat av et enkelt juridisk resonnement, og ikke av en direkte og klar lovbestemmelse. Sett hen til veksten i vaktelskapsnæringen, og til antall vektere, bør det overveies om vekteres adgang til bruk av fysisk makt bør uttrykkes positivt i en egen lovbestemmelse, for eksempel i vaktvirksomhetsloven. En slik lovbestemmelse vil kunne ha en pedagogisk effekt, fordi den både synliggjør og klargjør for enhver vekterens adgang til bruk av fysisk makt, og de begrensninger som her gjelder.

Et alternativ er at en slik lovbestemmelse fremstår som en fullstendig og selvstendig hjemmel for vekternes bruk av fysisk makt mot person. Innholdet av hjemmelen må tilsvare den adgang enhver har til å anvende fysisk makt. En ordning med to hjemler, en for enhver og en for vektere, men med helt parallelt innhold, fremstår imidlertid som unaturlig og tungvint. Dessuten vil man med to atskilte hjemler miste noe av den verdifulle understrekning av at vektere ikke skal ha større adgang til fysisk maktanvendelse enn enhver annen.

En egen hjemmel for vekteres maktanvendelse bør derfor bare fremstå som en henvisningsbestemmelse i vaktvirksomhetsloven, for eksempel med en slik formulering: *Vektere som utfører vaktjeneste har ingen særlig adgang til bruk av fysisk makt mot person, utover det enhver har adgang til.*

At lovbestemmelsen ikke får et selvstendig innhold, men fremstår som en henvisning, knytter vekteres adgang til bruk av fysisk makt uløselig til den retten til bruk av fysisk makt som enhver har. En viktig effekt av dette er at eventuelle endringer i den rett til bruk av fysisk makt som enhver har, automatisk vil få betydning også for vekteres adgang til maktbruk.

9. Forebyggende tiltak mot vekteres ulovlig bruk av fysisk makt

9.1 Innledning.

Det byr neppe på store problemer å etablere forebyggende tiltak som kan minimalisere faren for at vektere ulovlig anvender fysisk makt mot person. Slike tiltak er verdifulle både fordi de er effektive, men også fordi tiltakene i seg selv kan være med på å øke den alminnelige tillit til vaktsselskapene. Dette vil være til nytte både for samfunnet og for vaktsselskapene selv.

Flere gode tiltak er etablert, både i offentlig regi og i regi av vaktsselskapene selv. Den aktuelle problemstilling er om de forebyggende tiltak bør videreutvikles og styrkes.

Begrepet ”forebyggende tiltak” bør i denne sammenheng forstås vidt. Begrepet bør ikke bare omfatte tiltak som har direkte bæring på de lovbrudd man ønsker å unngå. Like viktig er tiltak som skaper størst mulig åpenhet, innsyn og dokumentasjonsmulighet i vekternes bruk av fysisk makt og bruk av tvangsmiddel. Først gjennom en slik åpenhet kan de forebyggende tiltak bli tilstrekkelig målrettede og effektive.

Nedenfor er 12 forskjellige forebyggende tiltak kommentert.

9.2 Ansettelse og utvelgelse av vektere og deres ledere.

Prosedyrerne for utvelgelse og ansettelse av vektere bør utformes slik at man i størst mulig grad utelukker personer som pga holdninger eller livsstil er uegnet til et slikt yrke. Vaktvirksomhetslovens § 7, som fastsetter at den som skal tilsettes i et vaktsselskap må ha tilfredsstillende vandel, er derfor en sentral bestemmelse. Til bruk ved vandelsvurderingen skal det kreves uttømmende politiattest.²¹ Politidirektoratet har gitt en nærmere presisering av hvordan uttrykket ”tilfredsstillende vandel” skal forstås i denne sammenheng.²² En person som er dømt for et voldslovbrudd vil i praksis være uten mulighet til å bli vekter.

Politiattest vil imidlertid langt fra være et tilstrekkelig tiltak for å holde personer med lav terskel for voldsbruk borte fra vekteryrket. Det er derfor viktig at vaktsselskapene ved ansettelse av vektere har gode prosedyrer, med intervjuer, referanseinnhenting, eventuelle tester mv. , slik at uegnede søkere ikke får adgang til dette yrket. Mange selskaper har gode tilsettingsprosedyrer, men neppe alle. Det bør derfor overveies å fastsette nærmere krav til prosedyrer ved tilsetting av vektere.

²¹ Forskrift om vaktvirksomhet av 25. mai 2004, §4, 1.ledd.

²² Politidirektoratets rundskriv om vaktvirksomhet, og politiets saksbehandling og kontroll, av 10. mai 2006 pkt. 3.1.

Tilsvarende bør gjelde når en vekter tilsettes som vekter-leder i vaktelskapet. Vandelskravet bør her praktiseres enda strengere enn for vektere, og må vurderes mot en ny uttømmende politiattest. Vekter-lederens evne til å fungere som en god rollemodell, også når det gjelder riktige holdninger til maktbruk, bør veie tungt i tilsettingsprosessen.

9.3 Oppfølging etter ansettelse.

Det er viktig at vektere systematisk følges opp med nødvendig veiledning og korreksjoner, for å forsterke motforestillingene mot ulovlig maktbruk og annen uakseptabel væremåte. Slik oppfølging må være en viktig del av rollen som vekter-leder.

Et vaktelskap kan kreve politiattest for egne vektere også etter ansettelsen når særlige grunner taler for det.²³ Denne mulighet bør utnyttes.

Politiet har rett til å varsle et vaktelskap om ansatte som er under etterforskning for straffbare forhold av alvorlig karakter eller forhold som har betydning for tilliten i vedkommendes arbeid.²⁴

Fra 1. april 2008 er det tatt i bruk automatisert vandelskontroll av ansatte i vaktvirksomhetsbransjen. Denne ordningen innebærer at vaktelskap kan oversende lister over sine ansatte til politiet, som dernest automatisk kjører disse mot politiets registre. Ved "treff" gjøres det nærmere undersøkelser for å bringe på det rene om den anmerking i politiets register som har medført "treff", er tilstrekkelig alvorlig til at politiet bør underrette vaktelskapet om forholdet.

Den mulighet til oppfølging etter ansettelse som dette systemet gir, bør brukes i betydelig utstrekning.

9.4 Opplæring/utdanning.

Det å unngå å anvende fysisk makt på en ulovlig måte, er også et spørsmål om adekvat utdanning og opplæring, særlig i gjeldende rettsregler på dette området. Etter at den Vektterskolen ble etablert i 2004, har utdanningen av vektere stadig vært i god utvikling. Det kan likevel være grunn til å ha særlig oppmerksomhet rettet mot de teoretiske og de praktiske temaer som knytter seg vektteres bruk av fysisk makt. Det som måtte finnes av forbedringspotensial i denne del av opplæringen bør avdekkes og følges opp med forbedringstiltak.

Det bør også vurderes om vektere som utfører vakttjeneste i særlig risikoutsatte områder, bør kunne tilbys supplerende kurs av kortere varighet, fagsamlinger eller lignende.

²³ Forskrift om vaktvirksomhet § 4, 3.ledd, 1. setning.

²⁴ Forskrift om vaktvirksomhet § 4, 3.ledd, 2. setning

Det bør være en nærliggende tanke at Vekterskolen overveier et mulig kurs for vekter-ledere. Et slikt kurs bør neppe omfatte grunnleggende opplæring i ledelse, men kan heller konsentrere seg om det som er spesielt viktig for personer med direkte lederansvar for ”menige” vektere. Viktige temaer vil i så fall være tilsyn, oppfølging, holdningskorrigerende, erfaringsoverføring mv. Slike kurs kan i tillegg styrke lederens evne til å være en god rollemodell for sine underordnede vektere.

9.5 Forventningspresset mot vekterne.

Det er grunn til å tro at mange av vaktelskapenes kunder har sterke forventninger om at vekterne skal ”rydde skikkelig opp” i kriminalitet, uorden mv. Dette er et forventningspress som den enkelte vokter kan merke i sin arbeidshverdag. I det private næringsliv er fornøyde kunder gjerne et suksesskriterium. Dermed kan kundenes overdrevne forventninger utgjøre et resultatpress på den enkelte vokter, slik at han tidvis anvender ulovlig fysisk makt for å leve opp til den effektivitet som kunden har forventninger om. Det å dempe slike kunders forventningspress gjennom en målrettet informasjon, kan derfor i seg selv være et forebyggende tiltak.

9.6 Pålegg om rapportering og statistikkføring.

Det er viktig for myndighetene, og for samfunnet, å få et reelt innsyn i omfang og innhold av vekteres bruk av fysisk makt mot person. Veksten i vokterbransjen de senere år gjør dette ønsket særlig viktig.

Dette ønsket kan langt på vei oppfylles gjennom rapportering og statistikkføring. Det bør derfor overveies forskrifter som pålegger enhver vokter intern rapportering om situasjoner hvor han har anvendt håndjern og/eller fysisk makt – i alle fall makt over et visst nivå. Vaktelskapene bør pålegges å arkivere rapportene og utarbeide en enkel årsstatistikk som gir adekvat informasjon. Denne informasjonen kan inngå i den årsrapport som selskapene er pålagt å avgi til politiet.²⁵ Ønsker man å redusere faren for byråkratiske prosesser, kan selskapene i stedet pålegges å arkivere egenrapporter og årsstatistikk, slik at dette er tilgjengelig når kontrollmyndigheten – politiet – kommer på besøk.

Tilsvarende statistikk bør utarbeides over skriftlige klager som vaktelskapet mottar på påstått ulovlig maktbruk fra egne vektere.

Politiet bør overveie å innføre en ny kode i sitt elektroniske straffesaksregister, nemlig anmeldelse mot vekter, eventuelt begrenset til anmeldelser for legemskrenkninger.

²⁵ Lov om vaktvirksomhet § 12, 2.ledd

De tiltak som er nevnt ovenfor vil kunne gi et godt bilde av vekteres registrerte maktbruk. Den uregistrerte maktbruk ville man derimot fortsatt vite lite om. Det kunne derfor være interessant med et forskningsprosjekt med følgende tittel: *Vekteres uregistrerte bruk av fysisk makt mot person.*” Et slikt forskningsprosjekt, som både bør omfatte den lovlige og ulovlige uregistrerte maktbruk, kan rimeligvis ikke starte opp før de ovenfor nevnte registreringsordninger har vært i bruk minst et år.

9.7 Politianmeldelse av enkeltsaker.

En politianmeldelse av en vokter for angivelig ulovlig maktbruk, bør få minst samme prioritet som etterforskningen av andre voldslovbrudd. Det at anmeldte er en vokter, gjør legemskrenkelsen enda mer alvorlig enn den ellers ville ha vært.

9.8 Organisert klagebehandling av enkeltsaker.

Det kan tenkes at en person som mener seg utsatt for ulovlig maktbruk fra en vokter, påklager dette til vekterens vaktelskap i stedet for å anmelde saken til politiet. Det bør stilles en klar forventning til ethvert vaktelskap at enhver slik klage eller besværing blir tatt alvorlig, nødvendige undersøkelser gjort, og at klageren blir underrettet om selskapets vurdering av saken.

Det er mulig at vaktelskapsbransjen bør oppfordres til å etablere en egen klageinstans, som selvstendig skal vurdere berettigelsen av slike klager, samt eventuelt anmode klageren om å anmelde forholdet til politiet.

Dersom den person som mener seg krenket, tilhører gruppen av rusavhengige, uteligger mv, vil han sannsynligvis verken klage til vaktelskapet eller anmelde saken til politiet. Med tanke på dette har et vaktelskap²⁶ i år opprettet et samarbeid med Frelsesarmeen i Oslo. Dersom armeen hører fra sitt omsorgsklientell om angivelig fysisk overgrep begått av selskapets vektere, skal selskapets ledelse varsles. Selskapet utreder dernest saken, og iverksetter de tiltak som måtte være hensiktsmessige.

Dersom erfaringene med slik samarbeidsordninger viser seg å være gode, bør andre vaktelskaper oppfordres til å etablere lignende ordninger.

9.9 Tilsyn og kontroll, internt og eksternt.

Kontroll av vaktelskapene utføres av politiet, vaktvirksomhetsforskriftenes § 3. Politiets tilsyns- og kontrollansvar bør også omfatte kontroll med selskapets tiltak for å forebygge tilfeller av ulovlig maktbruk, og om det finnes indikasjoner på at selskapets vektere anvender fysisk makt ut over det som er lovlig.

²⁶ Securitas

En kontroll med vaktsekskapene, hvor også disse kontrolltemaene blir viet oppmerksomhet, må forventes å ha en klar forebyggende effekt på ulovlig maktbruk fra vektere. Politiet bør også utføre kontroll med utvalgte vaktsekskaper, begrenset bare til å gjelde forhold relatert til ulovlig maktanvendelse. Det bør overveies om politiet bør bruke noe mer ressurser på slik kontroll.

Det er imidlertid usikkert om det kontrollansvar som politiet er gitt i vaktvirksomhetslovens § 3, jfr. forskriftenes § 3, gir politiet hjemmel for en så vidt bred kontroll. Denne kontrollen er en "sivil" forvaltningskontroll, og kontrollhjemmelen strekker seg ikke lenger enn til å kontrollere at *"...virksomheten drives i samsvar med bestemmelser fastsatt i eller i medhold av vaktvirksomhetsloven"*²⁷ Politiet kan altså ikke med hjemmel i vaktvirksomhetsloven kontrollere om vaktsekskapet og/eller noen av dets ansatte handler i strid med andre lover, for eksempel straffeloven.

Det bør derfor overveies om politiets kontrollansvar i medhold av vaktvirksomhetsloven bør utvides til også å gjelde sekskapets (dvs vekternes) bruk av fysisk makt.²⁸

Men selv uten en slik utvidelse av kontrollansvaret i vaktvirksomhetsloven, kan politiet i egenskap av politi utføre en kontroll for å avdekke straffbare forhold hos et vaktsekskap, dvs etterforske mulige lovbrudd. Men dette kan politiet bare gjøre dersom det på forhånd er visse indikasjoner på at konkrete lovbrudd er begått, jfr. straffeprosesslovens § 224.

Men også et vaktsekskaps eget interne tilsyn med vekternes bruk av fysisk makt er viktig. Dette gjelder særlig vaktsekskaper som utfører vektertjeneste i risikoutsatte områder. Disse bør ha fastsatte og dokumenterbare rutiner for tilsyn og kontroll med egne vekteres tjenesteutøvelse, spesielt med henblikk på bruken av fysisk makt mot person.

9.10 Reaksjoner på regel- og lovbrudd.

Straffereaksjonene i det lille antall saker hvor vektere er blitt dømt for ulovlig bruk av fysisk makt, synes tilstrekkelige til at en forebyggende effekt mot slike lovbrudd oppnås.

Minst like viktige, sett fra et forebyggende synspunkt, er de personaladministrative tiltak som det aktuelle vaktsekskapet treffer dersom

²⁷ Vaktvirksomhetsloven § 12, 1. ledd.

²⁸ Dersom politiet under slik kontroll får mistanke om konkrete straffbare forhold, vil den videre kontroll pr. definisjon være etterforskning. Dermed vil det være straffeprosesslov og påtaleinstruks som styrer politiets videre arbeid med saken. Videre vil den opplysningsplikt sekskapet ellers har ovenfor politiet i medhold av vaktvirksomhetslovens § 12, 1.ledd automatisk falle bort i det øyeblikk politiets arbeid passerer grensen mellom forvaltningskontroll og etterforskning. Denne problematikk går igjen også i diverse andre tilsyns- og kontrollordninger, for eksempel ved den fiskerikontroll som Kystvakten utfører om bord i fiskefartøyer.

ansatte i selskapet gjør seg skyldig i ulovlig maktbruk - stort eller lite – eller bryter interne regler eller rutiner som skal forebygge at slike straffbare handlinger begås.

9.11 Regulering av maktbruken.

Selv om man ikke endrer vekternes lovlige adgang til å anvende fysisk makt i enkelte situasjoner, kan det likevel være grunn til å regulere i forskrifts form²⁹ enkelte sider av maktbruken.

Et aktuelt tema å regulere nærmere er vekternes behandling og oppbevaring av personer de har pågrepet eller på annet lovlig grunnlag tatt midlertidig hånd om. Særlig viktig er slike reguleringer der hvor vekterne i større trafikkterminaler, kjøpesentre mv disponerer egne, avskjermede lokaler hvor pågrepne personer blir plassert i påvente av at politiet skal komme for å overta disse.

Man kan også overveie en bestemmelse om at den vokter som har blitt angrepet av en person, og dernest har fått assistanse av kollegaer, skal tre tilbake og overlate all videre kontakt med angriperen til kollegaene.

I en forskrift kan man også ta med en mer prinsipiell bestemmelse, nemlig at en vokter skal gjøre sitt ytterste for å roe ned en konflikt med verbale midler for å unngå at situasjonen utvikler seg slik at vekteren må anvende fysisk makt. Dette prinsipp er selvsagt gjeldende allerede i dag. Inntas dette prinsippet i en forskrift, blir det synliggjort på en god måte, og kan dermed få økt anvendelse.

9.12 Yrkesetikk.

Formelle regler, kontrollordninger mv vil alene ikke være tilstrekkelig til å forebygge vekteres ulovlige bruk av fysisk makt mot person. I tillegg bør forpliktelsen til å unngå enhver form for ulovlig maktbruk ha en klar og synlig forankring i vekternes yrkesetikk.

Det er positivt at Vekterskolen i sin lærebok har et eget kapittel om etikk.³⁰ Når boken neste gang skal ajourføres, bør dette avsnittet relatere yrkesetikken også til vekternes bruk av fysisk makt mot person. Videre bør det sees som en forpliktelse for ethvert vaktelskap å bidra til at yrkesetikk er en faktor som er med på å styre vekteres tjeneste i det daglige.

9.13 Hvor viktig er det å forebygge vekteres ulovlig maktbruk?

Vi vet egentlig lite om omfanget av vekteres ulovlige maktbruk mot person, jfr. kapittel 6 foran. Dermed blir det tilsynelatende også vanskelig å vurdere hvor viktig forebyggende tiltak mot denne kriminaliteten er.

²⁹ Enkelte av disse reglene vil mer naturlig kunne fastsettes i rundskriv fra kontroll- og tilsynsmyndigheten, dvs politiet.

³⁰ Vekteropplæring, trinn1-3, Vekterskolen 2007, kapittel 10.

På den annen side er det god grunn til å tro at det maktmisbruk som finner sted, først og fremst går utover personer som tilhører svake grupper i samfunnet. Desto større burde samfunnets forpliktelse være til å beskytte disse personene gjennom adekvate forebyggende tiltak mot ulovlig maktbruk.

De forebyggende tiltak kan også ha en annen effekt, nemlig forhindre at en vekter med uheldige holdninger og lav selvdisiplin i en gitt situasjon gjør seg selv skyldig i et voldslovbrudd, med de personlige konsekvenser det kan få for ham i nåtid og fremtid.

De forebyggende tiltak kan – dersom de blir synlige nok – være med på å øke tilliten til vaktelskapene. Allmennheten kan oppfatte tiltakene som en dokumentasjon på at både vaktelskaper og myndigheter er aktivt opptatt av å forhindre enhver form for ulovlig maktbruk fra vekternes side.

Samlet sett fremstår tiltak for å forebygge vekteres ulovlige bruk av fysisk makt som meget viktige.

Den lange listen over mulige tiltak for å forebygge ulovlig maktbruk fra vektere, kan kanskje i enkelte miljøer oppfattes som en mistillit til vekterbransjen. En slik oppfatning ville være en grunnløs og uheldig feiltolkning. Allsidige og effektive forebyggende tiltak mot misbruk av makt, er med på å bygge sikkerhet og tillit. Dette vil være både i myndighetenes og i selskapenes interesse. Forholdene ligger derfor til rette for et godt samarbeid om slike forebyggende tiltak.

10. Hund, batong og håndjern i vektertjenesten

Enkelte av de hjelpemidler som kan stå til en vekters rådighet, kan ha nære relasjoner til vekterens bruk av fysisk makt mot person. Dette gjelder vokterhund, batong og håndjern. Adgangen til bruk av disse hjelpemidler, den faktiske bruk av dem, samt behovet for endringer i de bestemmelser som regulerer bruken, drøftes nedenfor.

10.1 Gjeldende bestemmelser

Det må skilles mellom hjelpemidler som enhver, herunder vektere, kan bruke i akutte nødvergesituasjoner som gir adgang til lovlig maktanvendelse, og hjelpemidler som vektere lovlig kan bringe med seg under vaktteneste.

I en akutt nødvergesituasjon kan en vokter, som enhver annen, benytte hjelpemidler til å forsvare seg så langt bestemmelsene i nødvergeparagrafen (str.l. § 48) tillater. Det er den såkalte nødvendighetsregelen og forsvarlighetsregelen i denne bestemmelsen som er bestemmende for hvilke hjelpemidler vekteren lovlig kan bruke, - og i hvilket omfang han kan bruke dem. Holder vekteren seg i en slik nødssituasjon innenfor lovens rammer, kan han bruke de hjelpemidler til å forsvare seg med som han tilfeldigvis måtte ha for hånden. Forskrift eller rundskriv kan ikke redusere vekterens lovbestemte rett til å forsvare seg mot rettsstridige angrep.

Et helt annet spørsmål er hvilke hjelpemidler vekteren lovlig kan bringe med seg under tjeneste, og på hvilken måte det skal skje. Reglene er her forskjellige alt etter hvilket hjelpemiddel det gjelder.

Vokterhund. Vaktvirksomhetsloven § 11 bestemmer at hund bare kan benyttes til egenbeskyttelse under utførelse av vaktteneste. Hunden skal føres i kort line. Dette gjentas i vaktvirksomhetsforskriftens § 8, hvor det i tillegg understrekes at hunden skal kunne lystre føreren. I Politidirektoratets rundskriv om vaktvirksomhet kapittel 6 gis det ytterligere retningslinjer for bruk av vokterhund.

Batong. Batong defineres som et våpen³¹, og vaktvirksomhetslovens § 9 bestemmer at personer som utfører vaktteneste skal være ubevæpnet. Samtidig sies det i forskriftene at ”Personer som utfører vaktteneste kan dersom særlige behov foreligger utstyres med batong/kølle.... ”. Medbringelse av batong under vaktteneste forutsetter at politimesteren har gitt dispensasjon.³²

³¹ Våpenforskriften §1-1 første ledd

³² Våpenforskriften §1-1 fjerde ledd

I Politidirektoratets rundskriv kapittel 7 bestemmes det at kun teleskopbatong tillates medbrakt under vakttjeneste når slik dispensasjon er gitt. Videre gis det i rundskrivet enkelte bestemmelser om bruk av batong.

Håndjern. Forskriftens § 9, 4.ledd bestemmer at når ”...tjenesten tilsier det, kan håndjern medbringes for vekterens sikkerhet, jf. straffeloven § 48 (nødverge), eller for å sikre gjennomføringen av en lovlig pågripelse etter straffeprosesslovens § 176, første ledd annen setning”.

I rundskrivets kapittel 7.2 opplyses det at bruk av håndjern ikke er særlig lovregulert, og at det derfor ikke trengs særlig tillatelse for at vektere skal kunne medbringe dette. I rundskrivet oppfordres vaktsselskap til likevel å foreta en konkret vurdering av behovet for å utstyre vekteren med håndjern. Videre pålegges vaktsselskap ”...ansvaret for at vektere som medbringer håndjern i tjeneste har nødvendig opplæring i hvordan disse brukes, slik at unødige skader og hendelser unngås”.

Det fremgår av ovenstående at en vektors adgang til bruk av hjelpemidler i akutte nødvergesituasjoner for å beskytte seg selv eller andre går lenger enn vekterens adgang til å medbringe slike hjelpemidler under vakttjeneste. Dette betyr ikke at reglene er inkonsistente. Det er et vel begrunnet utgangspunkt at uniformerte private vaktenheter ikke bør være utstyrt med hjelpemidler med tanke på bruk av fysisk makt mot person i akutte situasjoner. Men når en slik situasjon først har oppstått, må vekteren som enhver annen kunne bruke de hjelpemidler som måtte være for hånden for å beskytte seg selv eller andre så langt loven gir adgang til dette.

10.2 Vekteres faktiske bruk av hund, batong og håndjern

Opplysningene om vaktsselskaperens faktiske bruk av disse hjelpemidlene bygger på informasjonen fra tre store politidistrikter³³ og fra fire store vaktsselskap.³⁴

Hund

Politidistriktene opplyser at ingen av de vaktsselskap som har hovedadresse i politidistriktet bruker vekterhund i sin tjeneste.

Et av de forespurte vaktsselskaper har utviklet sin hundetjeneste. De øvrige selskaper har bare fra 2 til 4 av sine mobilruter oppsatt med vekterhund. Hund opplyses å bli benyttet til patruljevakt hold på byggeplasser, garasjeanlegg i større borettslag mv. Ingen av selskapene bruker hund på områder med stor publikumstilstrømming, som terminaler, kjøpesentre og lignende.

³³ Politidistriktene Hordaland, Rogaland og Troms

³⁴ Securitas, G4S, Hafslund og VaktService.

Hund som hjelpemiddel i vektertjenesten synes i dag å bli brukt i nokså begrenset utstrekning. Årsakene til dette kan være flere. Det vaktsselskapet som har utviklet sin hundetjeneste skriver: *”I dag er kost/nytte ikke tilstede, og tjenesten er uaktuell. I dag har vi større nytte av kameraovervåking og bruk av assistansealarm.”*

Ikke-bruk av hund ved mer publikumsrettede tjenester skyldes sannsynligvis også at bruk av hund ved slike tjenester kan svekke det inntrykk som man ønsker at publikum skal ha av vektterrollen. En annen årsak kan være at enkelte etniske grupper i Norge oppfatter det som nokså krenkende dersom noen bruker hund i kontakt med dem. I så tilfelle kan man risikere at konfliktnivået i en gitt situasjon eskalerer.

De av vaktsselskapene som benytter hund under vektertjeneste, oppgir å ha laget egne interne retningslinjer for bruk av hund.

Batong

Politidistriktene opplyser at ingen av vaktsselskapene har vektere som bærer batong.

Tre av de forespurte selskaper opplyser at ingen av deres vektere bærer batong. Selskaper som har vektere med batong, opplyser at det er svært uvanlig at selskapets vektere bærer batong. *”Vi søker å unngå å bære batong på stort sett alt vi har av oppdrag, da vi ikke ser den helt store nytten knyttet til våre tjenester.”*

Vektere synes altså i svært liten grad å bære batong. Når batong helt unntaksvis bæres, skyldes dette spesielle forhold ved den aktuelle tjeneste.

En viktig årsak til at batong ikke bringes med under vakttjeneste, er at politimestrene er meget restriktive med å gi vaktsselskapet den nødvendige dispensasjon fra Våpenforskriften.

Vaktsselskapene selv er utvilsomt klar over at det å bringe med seg batong under vakttjeneste, innebærer en fare for uriktig/ulovlig bruk av dette hjelpemiddelet. Slike hendelser ville være tillitsødeleggende for selskapet. Derfor er det også i vaktsselskapenes interesse å minimalisere vaktoppdrag med batong. Andre tiltak enn batongbruk er mer hensiktsmessig om en enslig vokter helt unntaksvis utsettes for et meget alvorlig angrep, for eksempel assistansealarm, eller å trekke seg tilbake og påkalle politiassistanse.

Håndjern

I følge opplysninger fra politidistriktene bruker flertallet av de vaktsselskaper som har ”utsatt tjeneste” håndjern. Bruken av håndjern begrenser seg til

nødvergesituasjoner og pågripelser i medhold av str.pr.l. § 176. En alminnelig oppfatning i politiet synes å være at vektere bruker håndjern i liten grad.

Vaktselskapene opplyser at håndjern ikke medbringes generelt, men ved tjeneste på enkelte objekter, for eksempel under vakttjeneste på kjøpesentre. Et vaktselskap opplyser: ” *Vi benytter håndjern på ca 10% av våre oppdrag, og da stort sett på kjøpesentre, områdevakt hold og mobilt vakt hold (herunder også alarmutrykninger).* ”

Alle de spurte vaktselskapene har egne interne instruksjoner for bruk av håndjern. Noen eksempler på konkrete bestemmelser i disse instruksene:

- Håndjern skal kun brukes i ekstreme situasjoner.
- Håndjern skal kun brukes på personer som er i ferd med å skade seg selv eller andre.
- Hvis en person kan roes ned ved bruk av flere vektere, skal det ikke benyttes håndjern.
- Besittelse av håndjern må på ingen måte medføre at man går inn i situasjoner som man ikke takler eller ikke ville ha gått inn i uten håndjern.
- Håndjern skal alltid brukes så skånsomt som forholdene tillater.
- Den som er påført håndjern skal alltid og umiddelbart overleveres politiet.
- Vekteren som bruker håndjern har 100 % ansvar for at den pågrepne ikke kommer til skade, helt inntil politiet kommer.
- Det skal fylles ut særreport hver gang håndjern blir benyttet.

10.3 Misbruk/ulovlig bruk av hund, batong og håndjern

Det finnes ingen informasjon om omfanget av vekteres misbruk eller ulovlige bruk vekterhund, batong eller håndjern. Men allerede det faktum at disse hjelpemidlene i dag brukes i liten utstrekning, indikerer at et eventuelt misbruk har et lite omfang. Vaktselskapenes interne restriktive instruksjoner for bruk av hjelpemidlene, gir en ytterligere garanti for at et eventuelt misbruk er beskjedent.

Dersom et misbruk av et visst omfang eksisterte, ville dette trolig ha resultert i klager, politianmeldelser og medie henvendelser. Så vidt vites er dette ikke tilfelle.

Et av de forespurte politidistrikter har opplyst at: ” *Så langt politiet kjenner til er det sjelden at vektere bruker håndjern i utide.* ” Et annet politidistrikt opplyser: ” *Politiet har ikke de seneste år mottatt klager på selskapenes bruk av håndjern, og vi har ikke grunnlag for å mistenke misbruk.* ”

Likevel må det ansees som sikkert at misbruk/ulovlig bruk av disse hjelpemidlene fra tid til annen finner sted. Vaktselskapenes interne kontroll vil fortsatt være det viktigste tiltak for å minimalisere antallet slike hendelser.

10.4. Behov for regelendringer?

Reglene om vekteres bruk av vekterhund, batong og håndjern, slik som de fremstår i lov, forskrift og rundskriv, synes klart formulert. Det har heller ikke innenfor rammen av gjeldende regler så vidt vites oppstått noen form for uønsket praksis ved bruk av disse hjelpemidlene. Så langt synes det derfor ikke å være noe behov for regelendringer.

Det kan synes som om vekterbransjen i dag bruker de nevnte hjelpemidler i mindre omfang enn hva man antok var behovet da vaktvirksomhetsloven ble gitt i 2001.³⁵ Dermed oppstår spørsmålet om gjeldende regler bør strammes inn, slik at de samstemmer med dagens praksis. Dette er neppe en god ide. Det er i dag ca 250 vaktsselskaper i Norge. Behovene for bruk av hjelpemidler kan være noe forskjellige fra selskap til selskap, bl.a. avhengig av selskapet størrelse, muligheten for rask kollegastøtte i vanskelige situasjoner mv. Dagens regler er egnet til å fange opp slike ulike behov. Nye og mer restriktive regler kan skape uønskede problemer for enkelte selskaper.

De spurte vaktsselskaper anser gjeldende regler for bruk av vekterhund, batong og håndjern i det vesentlige som tilfredsstillende.

Likevel er det grunn til å reise spørsmålet om adgangen til bruk av håndjern bør snevres noe inn. Vaktvirksomhetsforskriftens § 9, 4.ledd sier at vektere kan bringe med seg håndjern ”... for å sikre gjennomføringen av en lovlig pågripelse etter straffeprosesslovens § 176, første ledd annen setning”.

I utgangspunktet er det fritt for enhver, og dermed også for vektere, som gjennomfører en lovlig pågripelse etter str.pr.l. § 176, å anvende håndjern på den pågrepne for å sikre gjennomføringen av pågripelsen. Men bruk av håndjern er ikke lovlig dersom dette ”.....etter sakens art og forholdene ellers ville være et uforholdsmessig inngrep”, jfr. prinsippet i str.pr.l. § 170 a. Det skjønner som vekteren her må utvise, innen en meget stram tidsramme, kan være meget komplisert, og faren for å ”skjønne” feil er tilsvarende stor. Konsekvensene av en feilvurdering kan bli store, både for den pågrepne, for vekteren og for hans selskap. Dette er sannsynligvis en av årsakene til at flere av våre største vaktsselskaper har besluttet i interne instruksjoner at vektere bare skal bruke håndjern til forsvar av seg selv eller andre (nødverge). På denne bakgrunn bør det vurderes en bestemmelse i vaktvirksomhetsforskriften som fastsetter at vektere bare kan bruke håndjern når dette er nødvendig for å beskytte seg selv eller andre, dvs bare i nødvergesituasjoner.

En slik innskrenkende bestemmelse reduserer ikke vekterens adgang til å medbringe håndjern. Bestemmelsen er selvsagt heller ikke til hinder for at

³⁵ Denne oppfatning kan kanskje ha sammenheng med at vaktsselskaper tidligere (1960 – 1980) benyttet hund, koller og gasspistoler i en ikke ubetydelig utsetteknning.

vektene som pågriper en person, og som dernest blir angrepet av denne, får anledning til å forsvare seg med bruk av håndjern.

11. Bør vektertjenesten ha et økt strafferettslig vern?

Offentlige tjenestemenn, herunder polititjenestemenn, har et økt strafferettslig vern i henhold til str.l. § 127. Vold mot en polititjenestemann, som hindrer ham i å utføre en tjenestehandling, resulterer normalt i ubetinget fengsel for gjerningsmannen. Dette høyner i praksis terskelen for å øve vold mot politiet. Dermed reduseres antall tilfeller hvor politiet må bruke fysisk makt mot person for å få gjennomført en tjenestehandling.

Et aktuelt spørsmål er derfor om vektertjenesten bør ha det samme strafferettslige vern som polititjenesten. Dette spørsmål drøftes nedenfor.

11.1 Hvor vanlig er det at vektere utsettes for vold?

Vektere utsettes for vold i tjenesten. Men i politiets elektroniske straffesaksregister er det ingen kode som spesielt gjelder anmeldelser fra vektere for legemskrenkelser. Politistatistikken kan følgelig ikke gi noen informasjon om antall anmeldelser fra vektere for slike lovbrudd.

En vekter vil normalt rapportere til sin overordnede i vaktelskapet om voldslovbrudd han er blitt utsatt for i tjenesten. Men ingen av de forespurte selskapene fører en statistisk oversikt over antallet voldshandlinger mot egne vektere.

Søk i databasen "Lovdata" viser at det i løpet av de siste 5 år er det avsagt hele 15 straffedommer mot personer som har øvet vold, eller fremsatt alvorlige trusler om vold, mot vektere. Disse tallene gir imidlertid ikke grunnlag for sikre slutninger om omfanget av den faktiske vold som vektere utsettes for i tjenesten. Man må tvert i mot regne med at også ved denne type voldslovbrudd er det et meget betydelig antall tilfeller som ikke kommer til politiets kunnskap gjennom anmeldelse. Av de anmeldte forhold er det sannsynligvis bare et mindre antall som resulterer i en straffedom.

Den vold vektere blir utsatt for, er til dels av alvorlig art. Noen eksempler³⁶:

- Gjerningsmannen tok strupetak på vekteren med hendene og/eller sparket ham i bena, på ryggen og i bakhodet.
- Gjerningsmannen stakk fingrene i øynene på vekteren.
- Gjerningsmannen skar vekteren i hånden med en tapetkniv.
- Gjerningsmannen slo en kvinnelig vekter i ansiktet, tok tak i jakkekragen hennes og ristet henne gjentatte ganger, slik at hun fikk pusteproblemer.

³⁶ Eksemplene er hentet fra de senere års straffedommer.

- Gjerningsmannen forsøkte å skade vekter med 20-30 cm lang glassbit og hurtigkjetting.
- Gjerningsmannen slo til en vekter slik at han brakk nesen.
- Gjerningsmannen skallet vekteren i ansiktet.
- Gjerningsmannen sparket vekteren i ansiktet slik at han brakk nesen.

Det å bli utsatt for vold synes å være en klar yrkesrisiko for vektere som utfører vakttjeneste.

11.2. Historikk.

Spørsmålet om å gi vektere økt strafferettslig vern ble drøftet allerede under behandlingen av den gamle vaktvirksomhetsloven av 13. mai 1988. Under Odelstingsbehandlingen av lovforslaget delte medlemmene seg i et flertall og et mindretall.

Flertallet mente at vektere ikke burde gis et strafferettslig vern etter str.l. § 127. Man mente at det vil være å gå for langt dersom man ga vektere den samme strafferettslige beskyttelse som offentlige tjenestemenn har under utførelse av tjenestehandlinger. Det kunne fremstå som en indirekte måte å gi vektere status som politi på, hvilket bare ville medføre uklarhet mht vekternes status og myndighet. I tillegg kunne man risikere å skape større uklarhet om hvorvidt vekternes oppgaver var å anse som offentlig eller privat virksomhet.

Mindretallet var av den motsatte oppfatning, og hevdet at det var viktig at vold mot vektere resulterte i ubetingede fengselsstraffer. Den beste måten å sikre dette på var å gi str.l. § 127 anvendelse.

Vaktvirksomhetsutvalget, som skulle forberede en ny lov om vaktvirksomhet, inntok i sin innstilling av april 1997 det samme standpunkt som Odelstingets flertall ga uttrykk for i 1988, men uten å drøfte dette nærmere. I Ot.prp. nr. 54 (1999-2000) sluttet justisdepartementet seg til det samme standpunkt. I Inst. O. Nr. 20 (2000-2001) ga justiskomiteen imidlertid uttrykk for denne oppfatning:

”Komiteen viser til at vekterens oppgaver utgjør et supplement til politiets arbeid, og at selv om bruk av makt er politiets oppgave, vil også vekternes arbeid kunne omfatte truende og potensielt farlige situasjoner. Vekterne utfører et viktig arbeid for å bidra til økt trygghet i samfunnet, og den risiko som slikt arbeid innebærer har etter komiteens syn økt de senere årene som følge av at kriminaliteten er blitt grovere. Det kan derfor være naturlig på nytt å vurdere et bedre strafferettslig vern for vold mot vektere, på linje med reglene i straffelovens § 127 om vold mot offentlig tjenestemann. Komiteen ber derfor departementet komme tilbake med et forslag til bedre strafferettslig vern for vekterne.”

11.3 Bør en særlig rettsbeskyttelse gis?

Det er egentlig noe upresist å hevde at str.l. § 127 gir offentlige tjenestemenn et økt strafferettslig vern. Det er ikke tjenestemannen personlig, men den offentlige tjenesteutøvelse, som denne bestemmelsen skal beskytte. Dersom bestemmelsen skal utvides til også å gjelde vektere, blir det tilsvarende ikke vekteren personlig som skal beskyttes, men vektertjenesten. Dette perspektivet er viktig å fastholde når en utvidelse av str.l. § 127 skal vurderes.

Odelstingsflertallet fra 1988 begrunnet sitt standpunkt om at vektere ikke burde ha samme strafferettslige vern som polititjenestemenn med at dette vil kunne skape uklarhet om grensen mellom politirollen og vekterrollen. Dette var et reelt argument slik som forholdene var i 1988. I løpet av de tyve år som nå er gått, har forholdene imidlertid endret seg betydelig. Vekterrollen fremstår i dag som langt mer festnet og presis enn tidligere. Den ervervsmessige vaktvirksomheten er nøye regulert gjennom lov og forskrift, og det er etablert en omfattende offentlig kontrollordning med denne virksomheten. Den argumentasjon som Odelstingsflertallet bygget sitt standpunkt på i 1988 må derfor i dag sies å ha fått en vesentlig redusert vekt, men har nok fortsatt en viss betydning.

Samtidig har utviklingen frem til i dag forsterket den argumentasjon som justiskomiteen pekte på i 2000, da den ba departementet komme tilbake med et forslag til bedre strafferettslig vern for vekterne. Spesielt gjelder dette komiteens påpeking av at vekterne utfører et viktig arbeid for økt trygghet i samfunnet, og at den risiko vekternes arbeid innebærer har økt de senere årene fordi kriminaliteten er blitt grovere, sml. pkt. 11.1 ovenfor.

Også retts teknisk vil det være en fordel dersom vektere gis strafferettslig vern. Rettstilstanden i dag er slik at offentlig ansatte vaktmannskaper har strafferettslig vern etter § 127, men privat ansatte vaktmenn (vektere) har det ikke. Videre vil en vokter unntaksvis likevel ha strafferettslig vern, nemlig når han i en gitt situasjon yter en polititjenestemann eller en annen offentlig tjenestemann bistand. Denne rettslige uoversiktighet, og den bevisvil som alt dette skaper, kan lett unngås ved å la vektere omfattes av str.l. § 127.

Det er alminnelig antatt at det strafferettslige vern som polititjenestemenn nyter i medhold av str.l. § 127 er med på å heve terskelen for å øve vold mot slike tjenestemenn. Denne forebyggende effekt er til nytte både for den politimessige tjenestehandling, politimannen personlig og for den potensielle gjerningsmann. Tilsvarende er det grunn til å regne med at et tydelig uttrykt strafferettslig vern for vektere kan heve terskelen for å øve vold mot dem. Dermed reduseres antall tilfeller hvor vektere må bruke fysisk makt for å forsvare seg selv eller andre. En verdifull forebyggende effekt kan følgelig hentes ved å gi vektere strafferettslig vern etter str.l. § 127.

Ved straffeutmålingen i straffesaker mot personer som har øvet vold mot vektere, er det i flere dommer pekt på at vektere pga deres utsatte stilling har særlig krav på strafferettslig vern etter straffeloven. For eksempel skriver Borgarting lagmannsrett i en kjennelse av 6. januar 2000, som omhandlet vold mot en uniformert vokter i tjeneste: *Vaktmannskap er av de grupper som har særlig krav på beskyttelse og strafferettslig vern.*

Den samme domstolen skriver i en kjennelse av 19. des. 2003, som gjaldt en sak hvor en person hadde tatt strupetak på en vokter: *"Retten er enig med tingretten i at allmennpreventive grunner tilsier en streng straff, i det fornærmede tilhører en yrkesgruppe som på grunn av sin utsatte posisjon har krav på et sterkt strafferettslig vern."*

Det kan synes som om domstolene gjennom sin straffeutmåling et stykke på veg allerede har gjennomført det særlige strafferettslige vern som straffeloven § 127 kunne gi vektere. Et strafferettslig vern som bare forankret i en etablert straffeutmålingspraksis, blir imidlertid langt mindre synlig og effektivt enn om et strafferettslig vern som også er forankret i en lovbestemmelse. Et strafferettslig vern som er uttrykt i lov, vil dessuten kunne få en sterkere forebyggende effekt enn om dette vernet bare kommer til uttrykk ved straffeutmåling.

11.4 Konklusjon.

Etter en samlet vurdering synes den argumentasjon som taler for at vektertjenesten bør gis strafferettslig vern etter str. l. 127 å veie tyngre enn de argumenter som taler i mot å gi denne tjenesten et slik vern.

Rent teknisk kan det strafferettslige vern for vektertjenesten komme til uttrykk enten som en utvidelse av definisjonen i str.l. § 127,3.ledd, eller i en særskilt bestemmelse i vaktvirksomhetsloven. I sistnevnte fall bør det gjøres en henvisning til str.l. § 127.

12. Betenkningen brukt som grunnlag for utarbeidelse av undervisningsmateriell.

12.1 Innledning

Departementet har fastsatt at betenkningen også skal tjene et mer pedagogisk formål, nemlig danne grunnlag for videre utarbeidelse av undervisningsmateriell for vektere. Et stykke på vei er dette ønsket forsøkt etterkommet gjennom utvelgelsen av temaer i betenkningen, og på den måten temaene fremstilles på. Skal ønsket etterkommes fullt ut, er det imidlertid nødvendig med et eget kapittel i betenkningen som spesielt tar for seg synspunkter som blir viktige dersom det pedagogiske formål skal nås.

Det er i dag to måter å utanne seg til vekter på. Enten kan man gjennomføre Vekterskolens tre-trinns opplæring, eller man kan ta fagbrev som vekter gjennom utdanning i den videregående skolen. Ved begge utdanninger foreligger behov for undervisningsmateriell i temaet vektens bruk av fysisk makt mot person.

Betenkningen inneholder også noe stoff om vektens maktbruk som et fenomen, om vektens misbruk av makt som problem, om aktuelle tiltak for å forebygge dette problemet mv. Disse problemstillingene er forsøkt formulert slik at de – i forkortet form - kan brukes som bakgrunnsstoff for undervisning i temaet vektens adgang til bruk av fysisk makt mot person

12.2 Utvelgelse og bearbeidelse av lærestoffet

Langt fra alt stoffet i betenkningen er egnet som grunnlag for utarbeidelse av lærestoff eller annet undervisningsmateriell i vekteropplæringen. Det må skje en kritisk utvelgelsesprosess.

For utdanning ved Vekterskolen må kriteriene for utvelgelsen av lærestoffet være vekterutdanningens målsetting og innhold slik den er fastsatt av Politidirektoratet³⁷. Disse kriteriene er imidlertid meget generelle. Den videre utvelgelse og bearbeidelse av lærestoffet er et naturlig ansvar for Vekterskolen. For utdanningen i skoleverket som leder frem til fagbrev som vekter, er det den videregående skole selv som må velge ut det stoffet som vurderes som relevant i denne utdanningen.

Det lærestoff/undervisningsmateriell som denne betenkning eventuelt kan nyttes til å utvikle, kan ha forskjellige bruksområder:

12.2.1 Lærestoff for elever.

Vekterskolen har pr. i dag en lærebok på ca 300 sider, med ulike oppgaver, hvorav ca 20 sider kan sies å relatere seg til vektens bruk av fysisk makt. Læreboken fremstår som solid, men vil som andre lærebøker etter hvert få

³⁷ Politidirektoratets rundskriv av 10. mai 2006 om vaktvirksomhet, kapittel 4 og 5

behov for faglig ajourføring og pedagogisk videreutvikling. I dette arbeidet kan denne betenkning kanskje vise seg nyttig.

Ved Vekterskolen undervises det i rettslige temaet vekterens maktbruk først som et teoretisk og isolert fagtema. Senere på kurset går man over til en tematisk eller tverrfaglig undervisning, hvor ulike fagtemaer presenteres i de yrkessituasjoner hvor de er relevante. Dermed forsterkes elevenes forståelse av teorien.

Det skriftlige lærestoff som utvikles må tilpasses den pedagogiske metode som brukes. Dermed blir det viktig at også lærestoffet får et tematisk preg, og ikke bare fremstilles som et isolert fagområde, som lever sitt eget liv. Men det tverrfaglige aspekt må selvsagt ikke dominere så mye at elevene mister for øye lovens klare rammer for adgangen til bruk av fysisk makt.

Så vidt vites vil ovenstående langt på veg gjelde også for opplæring av vektere i skoleverket.

12.2.2 Spesialkurs, fagsamlinger mv.

Det er kanskje en mulig utvikling at Vekterskolen i fremtiden vil arrangere ytterligere spesialkurs for vektere enn det som finnes pr. i dag, eller arrangere andre fagsamlinger. Slike samlinger kan vise seg aktuelle også i regi av det enkelte vaktelskap. I den utstrekning slike kurs/samlinger omfatter temaet vektere og bruk av fysisk makt mot person, bør denne betenkning kunne utgjøre noe av grunnlaget for utarbeidelse av aktuelt undervisningsstoff på kurset. Det samme vil gjelde eventuelle fremtidige kurs for vekterledere – arbeidslederkurs.

12.2.3 Instruktørstøtte.

Personer som på vekterkurs skal instruere om vekteres adgang til bruk av fysisk makt mot person, bør ha kunnskaper i dette temaet vesentlig utover det som er elevenes pensum. Betenkningen er derfor forsøkt formet slik at den, eventuelt i bearbeidet form, kan utgjøre et hjelpemiddel for disse instruktører.

12.3 Særlige utfordringer

Det lovstoff som regulerer vekterens adgang til bruk av fysisk makt bør ikke bare presenteres for elevene som et sett med frittstående rettsregler. Det må med enkle ord tydeliggjøres at disse rettsreglene er forankret i et av rettstatens grunnprinsipper, og at de i tillegg spiller et meget viktig prinsipp i vekterfagets yrkesetikk, nemlig respekten for enkeltmenneskets integritet. Det bør også tydeliggjøres at brudd på disse regler ikke bare er en straffbar og en uetisk handling – i tillegg er handlingen også usolidarisk ovenfor kollegaer og overordnede, fordi lovbruddet i særlig grad kan svekke den almennelige tillit som vekterbransjen er avhengig av.

En annen utfordring er at lovstoffet omkring vekteres adgang til bruk av fysisk makt bør løsrives fra den tradisjonelle juridiske kultur, og formidles i et språk og i en form som vekterelevne er fortrolige med. I tillegg bør stoffet fremstilles slik at det får en størst mulig overbevisningsevne. Ideelt sett bør eleven etter endt undervisning sitte igjen med en følelse av at det aktuelle lovstoffet egentlig korresponderer godt med "sund bondevett" – i systematisert form. Dersom stoffet i denne betenkning skal danne grunnlag for utarbeidelse av lærestoff, må derfor en betydelig bearbeidelse av stoffet finne sted.

En tredje utfordring er at reglene som setter grensene for vekteres adgang til bruk av fysisk makt, ikke må formidles som om det bare er kunnskapsstoff. Det egentlige mål med opplæringen er å påvirke vekterens vurderinger og handlemåter i fremtidige yrkessituasjoner. Læreren må derfor hjelpe eleven med den vanskelige prosessen som består i å omsette innlærte kunnskaper til riktig handling. Den tematiske og tverrfaglige måten som Vekterskolen gir sin undervisning på, synes i denne sammenheng å være en god pedagogisk metode. Men metoden stiller klare faglige og pedagogiske krav til instruktøren, som i tillegg bør ha solid praktisk erfaring fra vekterarbeid.

12.4 En oppgavedominert undervisning?

På vekterkurset (vekteropplæringen trinn3) er det satt av nokså begrenset tid til undervisning om en vektors adgang til bruk av fysisk makt mot person. En ambisiøs læreplan kan skape skinn av at elevene blir tilført grundige kunnskaper. Den nøkterne virkelighet blir kanskje en annen, nemlig at elevene på kort tid får en stor teorimengde i fanget, som de har liten mulighet for å fordøye, og enda mindre mulighet til å huske den dagen det kan bli aktuelt å anvende fysisk makt.

Et alternativ er å redusere den teoretiske opplæring til bare å bestå av kortfattet oppstilling av de aktuelle hjemler for bruk av fysisk makt. Resten av undervisningstiden, dvs den overveiende del av den, kan brukes til diskusjon og gjennomgang av praktiske øvingsoppgaver som vekterne kjenner igjen fra sin hverdag. I denne gjennomgangen peker instruktøren på den teori som leder frem til riktig handling fra vekterens side. "Teoriundervisningen" bakes altså inn i praktiske, yrkesrettede øvingsoppgaver. Disse oppgavene må i sum dekke den teori man ønsker å gi elevene. Undervisningens tverrfaglige preg opprettholdes ved at teori fra andre relevante fagområder (publikumsbehandling mv) bakes inn i de samme øvingsoppgaver.

En slik undervisning forutsetter et meget tett samspill mellom instruktør og elever.

I samarbeid med Vekterskolen gjennomførte undertegnede april i år en undervisning på "Vekterutdanning trinn 3" hvor teorien først og fremst ble presentert gjennom praktiske øvingsoppgaver, etterfulgt av en evaluering fra

elevene. Erfaringene kan tyde på at innenfor meget snevre tidsrammer, er det øvingsoppgaver³⁸ med innbakt teori som gir den beste læreeffekten for disse elevene. Samtidig syntes det meget viktig at elevene i forkant av øvingsoppgavene hadde fått en teoretisk oversikt over de rettsregler som utgjorde rammen for en vekters bruk av fysisk makt.

Velger man en slik pedagogisk metode, må det teoretiske lærestoff tilpasses denne metoden, samtidig som det bør gjøres velegnet til selvstudium. Lærestoffet blir dessuten et meget viktig hjelpemiddel når øvingsoppgavene skal lages.

³⁸ Et eksempel på øvingsoppgave: To vektere oppdaget at den berusede og shabby unggutten Roger hadde lagt seg til å sove under en benk på et terminalområde. Roger reagerte ikke på gjentatt tilsnakk fra vekterne. Den ene vekteren tok da tak i bena hans, den andre tok tak håret. Deretter trakk de i fellesskap den unge ut fra hans midlertidige "soverom". Roger våknet, skjelte ut vekterne og forlot frivillig stedet. Administrativ leder av terminalområdet, som tilfeldigvis hadde sett episoden, berømmet vekterne for deres handlekraft.

13. Sammenfatning

Gjeldende regler for vekteres adgang til å anvende fysisk makt mot person fremstår stort sett som klare. Men fordi reglene langt på veg er skjønnsmessige, kreves det en viss innsikt for i praksis å kunne bruke reglene på en riktig måte. Også de gjeldende bestemmelser som regulerer vekteres adgang til bruk av hund, betong og håndjern synes klare.

Det er i dag ikke mulig å anslå med en rimelig grad av sikkerhet omfang og innhold av vekteres bruk av fysisk makt mot person. Særlig sett hen til vokterbransjens størrelse og vekst, er det uheldig at man står uten pålitelig kunnskap om dette. Denne manglende kunnskap svekker myndighetenes kontroll med maktbruken, og kan lett skape myter om en maktbruk som ikke eksisterer.

Det hender at vektere ulovlig anvender fysisk makt mot person, og dermed gjør seg skyldig i en straffbar handling. Men det er ikke mulig i dag med en rimelig grad av sikkerhet å anslå omfanget av denne ulovlige maktbruken. Det er imidlertid ingen indikasjoner på at maktbruken har et omfang som gjør den til et samfunnsproblem.

Det er en mangel at det ikke er utført forskning som kan gi veiledende svar på spørsmålet om omfang og innhold av vekteres ulovlige maktbruk. Slike undersøkelser ville være et godt utgangspunkt for målrettede tiltak for å forebygge slik kriminalitet. Undersøkelsene ville dessuten kunne fjerne enkelte myter og feilforestillinger som gjør seg gjeldende på dette området.

Det synes ikke å være tilstrekkelig grunn til verken å utvide eller til å redusere vekternes adgang til bruk av fysisk makt mot person.

Vektere har ingen særskilt hjemmel for å anvende fysisk makt mot person. Følgelig kan vektere som den store hovedregel ikke anvende fysisk makt mot andre i større grad enn det enhver annen kan. "Hjemmelen" for vekternes bruk av fysisk makt får dermed en indirekte karakter. Det bør derfor overveies om vekteres adgang til bruk av fysisk makt bør uttrykkes positivt i en egen lovbestemmelse. En slik lovbestemmelse vil kunne ha en pedagogisk effekt, fordi den både synliggjør og klargjør for enhver vokterens adgang og begrensning i bruk av fysisk makt.

En eventuell lovbestemmelse bør imidlertid bare fremstå som en henvisningsbestemmelse, for eksempel med en slik formulering: *Vektere som utfører vaktjeneste har ingen særlig adgang til bruk av fysisk makt mot person, utover det enhver har adgang til.*

En slik bestemmelse får ikke et selvstendig innhold, men knytter vekteres adgang til bruk av fysisk makt uløselig til den retten til bruk av fysisk makt som enhver har.

Gjeldende regler for vekteres bruk av hund, batong og håndjern synes stort sett klare og hensiktsmessige. Informasjoner fra politiet og fra vaktelskapene viser at disse hjelpemidler medbringes/brukes under vaktjeneste i vesentlig mindre omfang enn det som reglene gir anledning til.

Selv om det i dag er vanskelig å beregne omfanget av vekteres ulovlige bruk av fysisk makt mot person, er det likevel av prinsipielle grunner viktig å forebygge slik kriminalitet.

En forebyggende effekt kan legges inn i de rutiner som fastsettes for utvelgelse og ansetting av vektere, samt vaktelskapenes oppfølging av den enkelte vekter i tiden etter ansettelsen. Et viktig siktemål her er å stenge ute personer som pga uheldige holdninger ikke er egnet til å fungere som vekter.

Like viktig er det å ivareta de muligheter til forebygging som ligger i en god vekteropplæring.

Vektere bør pålegges å levere egenrapport fra alle hendelser hvor fysisk makt mot person er anvendt, og vaktelskapene bør pålegges å arkivere og å statistikkføre rapportene. Dermed er grunnlaget lagt for pålitelig kunnskap om vekteres faktiske bruk av fysisk makt, herunder om bruk av håndjern eller batong.

Politianmeldelser mot vektere for angivelig maktmisbruk må ha tilfredsstillende prioritet i alle politidistrikter.

Vaktelskapene bør pålegges å behandle enhver klage mot egne vektere for ulovlig maktbruk på en forsvarlig måte. Eventuelt kan slike klagesaker behandles av en felles klagenemnd for hele vaktvirksomhetsbransjen.

Politiets hjemmel for å kontrollere vaktelskapene bør utvides slik at også ethvert forhold relatert til vekteres ulovlig bruk av fysisk makt kan bli et aktivt kontrolltema.

Sider av vekternes lovlige bruk av fysisk makt bør overveies regulert noe nærmere gjennom sentralt fastsatte forskrifter. Dette gjelder blant annet vekternes bruk av håndjern, vekternes oppbevaring av pågrepne personer i særskilte rom i påvente av at politiet skal ankomme o.a.

Endelig bør det tydeliggjøres i vekternes yrkesetikk at ulovlig bruk av fysisk makt mot person er et brudd på en viktig yrkesetisk regel.

I Inst. O. Nr. 20 (2000-2001), om ny lov om vaktvirksomhet, ba Justiskomiteen departementet komme tilbake med et forslag til bedre strafferettslig vern for vekterne. Denne betenkning konkluderer med at vektere bør gis strafferettslig vern etter str.l. § 127.

9. mai 2008

Rolf B. Wegner